

1985 - Folkbildning och skolundervisning i Torsång

(tiden före 1893)

Thorild Ahlund

- Karta över Dalarna och Torsång
- Kyrka och folkbildning
- 1682 - den första undervisningen
- Skolgång i Stora Tuna
- 1748 - "Scholan vid kyrkan"
- Början till en ambulerande skola
- Anställningsvillkor och lärarlön i början av 1800-talet
- Ny metodik i undervisningen
- Tiden närmast efter 1842 folkskolestadgans tillkomst
- En försiktighetens tid
- Tiden 1748 - 1861, vad vi inte vet om skolundervisningen i Torsång
- Undervisning och lärare inom Torsång före år 1861
- Skolväsendet i Torsång 1861-1893
- Skolstyrelse i Torsång
- Den lokala organisationen, reglementen
- De olika skolorna: lokaler, byggande, lärare
- Lästid
- Lärare och deras utbildning
- "Fallet Anders Andersson"
- Visitationer och kontroll, disciplinära åtgärder
- Skol- och undervisningsmaterial, skolsalens utrustning
- Läroböcker
- Barnet i skolan
- Sekteriska rörelser och ideella föreningar
- Sockenbiblioteket
- Lärarlönen
- Skolavgifter, kostnader och utdebitering
- Tiden 1861-1893
- Folkmängden i Torsång 1875-1889
- Käll- och litteraturförteckning
- Verksamhetsberättelse

Kyrka och folkbildning

Torsång utpekas i äldre källor som Dalarnas äldsta socken och kyrka. Namnet Torsång tyder på att orten varit en hednisk kultplats men betydelsen är ej klar. Fynd av stenåldersboplatser visar att trakten tidigt varit bebyggd. Kyrkliga minnesmärken går tillbaka till 1200-talet. Som socken omtalas Torsång 1228 i ett brev från biskop Petrus i Västerås, som nämner "montis cupri dictj Tiscasieberg, parrochie thorsanger". Kopparberget (= nuv Falun) hörde alltså till Torsångs församling. Enligt traditionen skulle församlingen ha omfattat delar av Kopparberget, Stora Tuna, Vika, Svärdsjö och Sundborn. År 1357 bär kyrkoherde "Jönis i Thorsunge" titeln "Proghostir i dalum". (I sin Stora Tuna. . . Minnes Döme skriver Sahlstedt 1743 "Herr Jöns i Torsanger - Prowester i Dahlom").

Tidig kyrklig verksamhet kan alltså uppvisas. Det var också kyrkan som svarade för det mått av allmän folkbildning, den lilla kristna kunskap, som

den enskilde fick genom sitt deltagande i gudstjänsterna. I Dalalagen från slutet av 1200-talet stadgas också att faddrarna skall kunna Pater Noster (Fader Vår) och Credo (Trosbekännelsen). På ett provincialkoncilium som ärkebiskop Ragnvaldi år 1441 höll i Söderköping fastställdes att Pater Noster, Credo och Ave Maria (Anghälsningen till Maria) skulle översättas till svenska och förklaras för församlingsborna, så att de kunde

dem utantill. Man ville alltså inpränta en viss, fast kunskap, klädd i modersmålets ord. Detta vedertagna mått av kristendomskunskap utökades mot slutet av medeltiden med tio Guds bud.

Föräldrar och faddrar ålåg det sedan att lära barnen detta pensum mellan barnens sjunde och femtonde år. Arkebiskop Ulfsson gick till och med så långt att han år 1474 påbjöd att prästerna vid vite varje söndag skulle hålla katekesförhör på modersmålet.

Reformationens män krävde ökad folkupplysning. För Sveriges del kom de två bröderna Petri att betyda mycket för undervisningen i Luthers anda. Olaus stod bakom beslutet på Västerås riksdag 1527 att predikan skulle hållas på modersmålet. Laurentius kom att såsom ärkebiskop sätta sin prägel på kyrkoordningen 1571. Här föreskrivs att katekespredikan skall hållas alla helgdagar i fastan och advent. På det att de "enfallelige" måtte bättre förstå och minnas dessa stycken skall predikanten inte bruka "åtskillige" ord eller vändningar såsom några av "förvetenhet" pläga göra utan i stället hålla boken i handen och läsa innantill "långsamliga och beskedeliga", så att både ung och gammal må "görliga förnimmat" och var för sig lära efter.

I Västerås stift kom biskop Johannes Rudbeckius under sin biskopstid 1619-1646 att varmt omhulda undervisningen. Genom kyrkostadgar för stiftet och ständiga påminnelser till prästerna framhövs det ansvar som kyrkan hade att befrämja folkbildningen. Vid sina många visitationsresor ute i församlingarna kunde biskopen personligen genom förhör och undersökningar hålla sträng kontroll över att hans bestämmelser efterföljdes. (Under sin biskopstid hann han besöka samtliga församlingar 2 gånger!!).

Rudbeckius efterträdare Olov Laurelius på biskopsstolen i Västerås under tiden 1647-1670 sökte lika ivrigt att främja den kyrkliga undervisningen. I sin predikan skulle prästerna förklara texterna och katekesen. I särskilda förhör med församlingen efter predikan skulle kontrolleras att den enskilde lyssnat och förstått.

Vid en visitation i Torsång i februari 1672, där prosten predikade och höll åtföljande förhör, kunde biskop Laurelius belåtet konstatera ett gott resultat. Han gav församlingen lovord och ansåg sig ej själv behöva hålla ytterligare katekesförhör.

Enligt 1686 års kyrkolag var hemmet och kyrkan fortfarande de enda organen för den kyrkliga undervisningen. Denna lag kan också ses som vårt lands första folkskolestadga. Här åläggs kaplanen eller klockaren att med flit "driva barnaläran och undervisa barnen att läsa i bok". Denna bestämmelse ledde till inrättande av skolor för bokläsning och kristendomsundervisning. I en kunglig resolution av 22 oktober 1723 tar utvecklingen av folkundervisningen ett stort steg framåt. Färdigheten i innanläsning görs nu obligatorisk och härigenom påskyndas inrättandet av sockenskolor och byskolor.

Att ovanstående historiska expose givits ett så stort utrymme i ett arbete om skolundervisning i Torsång motiveras av att läsaren må inse det nära sambandet mellan kyrka och undervisning samt undervisningens religiösa inriktning i den första skolan.

1682 - Den första undervisningen

Genom berättelsen från en biskopsvisitation i Torsång år 1682 får vi veta något om den första skolundervisningen. Där anges att Hans Matsson fick ett gott lovord av prosten, kyrkoherden och församlingen. Eftersom han kunde läsa och skriva och var van att undervisa anställdes han som lärare. Församlingsborna uppmanades ått flitigt hålla sina barn i skola och betala läraren för hans arbete. Hans Matsson själv uppmanades till flit och nykterhet och kyrkoherden fick i uppdrag att hålla "uppsikt därpå".

Vid prostvisitation tio år senare noteras att läraren Hans, nu kallad Michilsson och boende i Nordanö (Nolanö), fått sin egen undervisning i skolan i Västerås. Utöver sin lärarsyssla skulle han nu också uppehålla klockartjänsten i kyrkan. Han klagar dock över många självsvåld och försummelse att inte sända sina barn till skolan. Härigenom nödgades han "giva sig ifrån kyrkan och hem till sitt i Nolanö". En ny förmaning fick föräldrarna "allvarsamligen" år 1713 av biskopen om att hålla sina barn i skola. Från 1722 meddelas att "vissa personer undervisade barnen i vart bygdelag". Så t ex skrevs i Torsångs

dödbok 1763 om pigan Kerstin Hansdotter från Kårfylla: "kunnat väl läsa, samt lärt andra läsa".

Milsbo småskola

År 1739 sköttes undervisningen av komminister J Runnquist. Denne fick av biskopen Andreas Kalsenius vid en visitation uppmaningen att "låta sig angeläget vara att igenom lätta och tydeliga frågor lära barnen rätt förstå samt igenom egna ord och svar att förklara, vad de böra höra och läsa, på det att han igenom sin information må skaffa hos barnen så mycket som görligt är den nytta, som vederbör, och deras undervisning, således ej vid blotta utanläsningen, som gemenligen ske plägar, stanna eller bero".

Skolgång i Stora Tuna

År 1695 underskriver Torsångsbor en ansökan om befrielse från att tre gånger om året vara tvungna att "bethala Sochnegångs pänningar. . . till en som upwacktar vid Tuna Sochns Schola". Man ville i stället behålla dessa sockengångsmedel för att inom Torsång själva kunna anställa en egen lärare. Man motiverade med att Stora Tuna var en stor och förmögen socken, men Torsång "så ringa är". Over denna ansökan yttrade sig prosten i Stora Tuna, Petrus Gangius. Då han ansåg frågan vara viktig, inhämtar han först utlåtande från biskopen och Consistoriet i Västerås. Det skulle vara "emot en uhr gammal Praxin" om Torsång skulle befrias från att "contribuera til Trivial eller någon annan Schola åhrl. en Colлект til Scholebetienternas underhåld". Torsångs socken skulle i så fall få en "förmon för alla Sochnar i Rijket". Prosten Sahlstedt beskriver händelsen som en "twist", som avgörs av landshövdingen Griepenhjelm. Torsångsborna kunde ju, "om the ville", sända sina barn att få undervisning i Tuna "Trivialschola". Genom att prosten Gangius "både grundelig- och rundeligen them sama obefogade anhollan med sitt gennsvar" bemött "at then thermed afstadnat och ey mera vprepader blifwit".

Här måste omnämnas att Stora Tuna, som ligger 6 km från Torsång, redan år 1559 som landets enda landsbygdssocken hade inrättat en djäkneskola genom kyrkoherde Carolus Petri försorg. Denne hade två år tidigare upphöjts till "ordinarius" (=superintendent, ett försök av Gustav Vasa att upplösa biskopsinstitutionen) över Dalarna. År 1640 hade djäkneskolan ändrat karaktär och blivit sockenskola, där skolmästaren var skolpräst.

1 748 - "Scholan vid kyrkan"

Genom "Torsångs Församlings Schol: Bok 1748 -" får vi för första gången en närmare beskrivning av undervisningens innehåll. Den 11 januari 1748 "intogos i Scholan i Torsång, då underskrifna Barn sig infunne, och lärde sig läsa" 30 elever. "Proceptor (skall eg vara praeceptor) var då Sune Dahl. Vid sidan om förteckningen över barnen har gjorts tabeller, där redovisade kunskaper prickats av. Att även nu religionsämnet dominerar kan utläsas av dessa tabeller, som endast delvis har kunnat tydas: Dec. (=Decalogen, 10 Guds bud), art F, orat, S Bap, S coen, Quost, Tab, Symb. (=Symbolum, trosbekännelsen), Psal (=Psalm eller Psaltaren), Sveb (=ärkebiskop Svebilus katekes av 1689).

Denne Sune Dahl får 1763 mycket gott betyg av biskopen, som då var Lars Benzelstierna. Eftersom barnantalet i skolan blivit så stort, gavs också uppdrag till organisten att överta en del av undervisningen samt att också "undervisa ungdomen något i sång, som här finnes väl behövas".

Skolan kallas omväxlande "Scholan vid kyrkan" och "scholan uti sochnestufvan".

År 1772 avgick Sune Dahl efter att ha "hållet Skolan i 24 år". Han var sedan barndomen ofärdig och gick med träben.

Den 28 januari 1766 startade en skola också i Milsbo by, där första året inskrevs 16 elever. Lärare var här organisten och klockaren i Torsång, Jacob Sundelius. Denne var då bosatt i Sunnanö, varifrån det är cirka 7 km till Milsbo. (Framme i skolan vid kyrkan undervisade samtidigt Sune Dahl. Förenad organist-, klockar- och lärartjänst tycks ej ha förekommit förrän omkr 1810). Åven 1767 undervisade Sundelius i skolan i Milsbo. Någon särskild skollokal i Milsbo vid denna tid är ej känd. Man får förmoda att undervisningen meddelades i något hem.

Jakob Sundelius fick också rycka in som lärare i sockenstugan, där han 1769 undervisade mellan pingst och midsommar.

Som Dahls efterträdare på lärartjänsten vid kyrkan tillsattes 1773 drängen Anders Göransson (ibland omnämnd som Görsson eller Jöransson) från Kårtylla. Vårterminen 1773 hade skolan 36 elever. Samma år den 11 oktober skedde en ny intagning av elever. (Om någon skolgång i Milsbo dessa år finns inga anteckningar.) Undervisningen varade från Kyndelsmässotid 20 veckor under våren och 2 månader om hösten.

Den 10 maj 1775 höll Joh Schultz examen för denna termin med inte mindre än 64 elever. Av dessa hade 6 ej klarat de olika proven. Vid dessas namn står endast kort men talande "Stafwar". Eleverna var i åldern 7-14 år (födda 1761-1768) utom en enda, som var 17 år gammal. Huruvida denne Schultz, som var kyrkoherde i församlingen 1769-1797, såsom präst ledde examen eller om han såsom skolpräst själv skött undervisningen, framgår ej. I en herdaminnesuppgift karakteriseras han som "synnerligen allvarlig och ordningsfull lärare".

Fr o m höstterminen 1786 kan man avläsa hur lång en skoltermin var; på hösten 3, 3 1/2 eller 4 veckor, på våren 10 1/2. En del elever gick betydligt kortare tid. Efter godkända prov kunde de få sluta efter en eller två veckor. Men en del elever får efter hela terminens skolgång endast omdömet "trög".

Skolämnena hade efter år 1787 utökats till 12: "Läser innantill: abc Bok, Luthers Catekes, Spörsmål. Läser utantill: abc Bok, Luthers Hufvudstycken 1, 2, 3, 4, 5, Hustaflo, Symbol, Spörsmål, Bot Psalm, Swebelii Catekes" samt skrivning och räkning. Av dessa 12 ämnen kan 8 anses höra till ämnesområdet kristendomskunskap.

Om lärarlöner under dessa första skolår i Torsång finns ingen uppgift. I ett kyrkorådsprotokoll från 24 juli 1774 anslogs "arvode åt skolemästaren för fattige barns undervisning".

År 1768 saknas uppgifter om skola i Milsbo. Enligt kyrkorådsprotokoll den 18 mars 1769 beslutades att "Organisten Jacob Sundelius skall hålla skola mellan Pingst och Midsommar uti sockenstugan". På grund av åldersskäl vill Sundelius den 18/9 1803 få skaffa en vikarie från Falun, Olof Flodström. (Sundelius som var född 1727 i Sundborn hade 1803 blivit änkeman).

Den nye vice organisten Olof Flodström härstammade från Floda men kom närmast från Falun. Han var 1804 endast 20 år gammal, då han kom till Torsång och bosatte sig i Sunnanö. År 1811 flyttade han till Tronsjö. Han blev klockare 1809 och ordinarie på alla tjänsterna 1814. Vårterminen 1808 övertog han också lärartjänsten i "Scholan vid kyrkan". Han tycks emellertid genom "ostadigt uppförande, sjukdom lungsot" ha fått ta sjuktjänstledigt, ty redan 1810 sköts proceptorssysslan av Eric Ersson från Sunnanö.

Början till en ambulerande skola

Ovan beskrivna skolundervisning i Milsbo 1766 och 1767 tycks ha varit tillfällig. År 1808 införs emellertid en organisation, som längre fram under detta århundrade skulle bli vanlig för de mindre skolorna. Läraren flyttar mellan byarna och ger undervisning under kortare perioder. Under vårterminen 1808 undervisade Flodström i skolan vid kyrkan och under höstterminen i skolan i Milsbo (som endast hade 9 elever). En del år omkring 1810 saknas emellertid uppgifter om undervisning på hösten, såväl i Milsbo som vid skolan vid kyrkan.

"Den 19/1 1818 upptogs Scholan i Tylla och Slutade den 20 Mars Sam År. Proceptor var Anders Danielsson". Undervisning har alltså upptagits i ännu en by. Anmärkningsvärt är att de 16 eleverna kom från så spridda byar som Tylla, Kårtylla, Milsbo, Pehrsbo (=Uvberget) och Tronsjö samt från Vika socken. De flesta eleverna var 7-8 år, men det finns också ett par som är 15 år. Från Milsbo och Vika hade 7-8-åringarna till Tylla en skolväg på minst 6 km! Då ännu inga flottbroar fanns, avslutades vägen till skolan med en eller två färjeturer eller överfärd med båt!

Hittills har det talats om skolan vid kyrkan. 1817 benämns den "Scholan i Socken Stufvan" och sedan 1820-talet "Fasta skolan vid kyrkan". Detta torde nu ha givit den en viss rangställning i förhållande till undervisningen i Milsbo 1766, 1767, 1808, 1847-1849, i Tylla 1818, i Sunnanö 1847 och i Viken 1849. Skolhus byggdes i Tylla, Sunnanö och i Milsbo först på 1860-talet. Dessförinnan kan man anta att undervisningen här meddelades i något hem, troligen i köket till någon bondgård.

Anställningsvillkor och lärarlön i början av 1800-talet

Den 21 december 1817 blir "Anders Sundström uti Aspeboda antagen som organist och klockare Ordinarius samt ålägges det honom liära sig 1) vaccinera och öfva sig i 2) åderlåtning samt med 3) barnens undervisning den vanliga lärotiden tillhandaga".

Eftersom läraren och organisten var läs- och skrivkunnig togs han också i anspråk som sockenskrivare. Denna titel användes om skolmästaren i Torsång, Anders Andersson, år 1855. I Hedemora blev organisten också sekreterare på rådstugan och i Säter blev han postmästare. Aven bisysslan som gästgivare eller krogutskänkare var vanlig.

Anders Sundström stannade som lärare endast två år. Den 28 maj 1820 ger protokoll uppgift om en ny tjänsteinnehavare: "Sedan i allm. Tidningarna 3 ggr blivit infört att förenade Organist- och Klockarsysslorna i denna Förs. genom transport vore lediga. Ingen annan sökande än vice organisten och klockaren Göran Haglöf i Tronsjö som över året dessa sysslor förestått blev i dag G H till Ordinarius antagen, som dess uppförande är berömligt och han inom Förs. är född. . . han ålägges att skaffa sig säker borgen för Orgelvärkets tillbörliga vård, fortfara med anständigt uppförande och nöjaktiga betjäning, allt mer uppöva sig i sång och musique, åderlåtn, vacc. samt med Barnaundervisning de vanliga årstider särdeles framme vid kyrkan betjena". Liksom vid anställningen två år tidigare nämner man först som viktiga meriter konsten att kunna vaccinera och åderlåta. Förmågan att kunna meddela undervisning förutsätts som naturlig.

År 1829 "Beslutar man om Extra bidrag av dem som bemedlade äro för hjälp åt mindre bemedlade föräldrar som ej själva kan bestå Costhållningen åt Scholläraren Haglöf, detta medan antalet skolbarn är så stort".

Lärarlönen kan erläggas in natura. Men även kontantersättning kunde utgå. 1835 hade en viss Anna Maria Sundström undervisat fattige Per Erssons dotter i Pehrsbo i läsning. Ur fattigkassan skulle härför utbetalas 16 sh Banco, men först efter det att förhör med barnet hållits i skolan i sockenstugan där det skulle "sin förkofran uti innan och utanläsning visa".

Som "bevis av aktning och välvilja för utnämnde skolmästaren Herr Magister J A Timm som snart till Orsa förs. i Dalarna avflyttar" beslutade sockenmännen den 22 aug. 1856 att "skulle för Honom nästa söndag avskedskollekt med håvarna insamlas".

År 1856 föreslår "Högvördige Domkapitlet i Västerås" att pension skulle inrättas för folkskollärarna i församlingen. För sådan rätt skulle fordras 30 tjänsteår. Tjänsteinnehavaren Anders Andersson, som var närvarande då frågan behandlades (den 27 april), ansåg att även änka och minderåriga barn skulle beviljas pension. Innan man avgjorde frågan bad man Domkapitlet yttra sig ännu en gång. Följande år inkommer Anders Andersson till kyrkorådet med en skrift angående förenklad uppbörd av naturalönen. "Beslöts att bli vid det gamla sättet, helst som det förmodas att framdeles orgelnist- och Klockartjänsterna skulle kunna komma att med skolmästartjänsten vid fasta skolan förenade bliva, då en tillräckligt bärglig utkomst skulle kunna därigenom beredas".

År 1849 omtalas för första gången lärares tjänstebostad. Då beslutas att skolmästaren Andersson i Fasta skolan skall få i lön 100 Rdr i stället för husrum, bränsle, sommar- och vinterföda för en ko, eftersom det då ännu ej kunde "avgöras huru snart skolmästaren kan uti sin nya bostad inflytta". (Först år 1854 flyttade Anders Andersson från hemmet i Kårtylla till "Skolmästargården").

Ny metodik i undervisningen

Den nya terminskatalog, som togs i bruk 1826, bär titeln "Matrikel för Thorsångs Wexelundervisningsskola". Den är påbörjad den 21 augusti. Skolämnena är nu: Innantill, Cateches utantill, Räkning och Skrivning. I dessa ämnen ges betyg dels vid "Antagn" och dels vid upphörandet (examen). Som betyg meddelas: "Gott, Försvarligt, Klent, Påminte sig, Kan".

Examen för denna termin förrättades redan den 7 oktober "af Skol-Läraren i närvaro af Herr Prosten Sam. Arhusiander tillika med en talrik Samling Personer af båda könen som ökade dess högtidlighet. Efter slutad Examen och ett därefter af Herr Prosten hållet kort tal, uppträdde Skolebarnen tillika med Herr Prosten och den närvarande talrika samlingen i kyrkan, hvaräst de förra gingo fram i Choret och under ett doft spelande med Orgorna sjöngo 2dra versen av Nr 444 i Nya Psalmboken, Bön gjordes av en gosse och till slut sjöngs; Gud vår utgång salig göre. De närvarandes Wördnad och glädje kunde läsas i deras ansigten, och en hvar tog nöjd afträde. Herren främje våra händers verk, Ja våra händers verk främje Herren.

Thorsångs Socknestufva
G Haglöf
Skol-Lärare"

Man kan bakom dessa rader ana en högtidlighet av mer ovanligt slag. Säkert kändes det också befriande för läraren, som denna termin 1826 hade undervisat 62 elever "utom några flera som ej varit beständige".

Uppgifter om undervisning de två följande åren saknas. Detta kan ha sin förklaring i att Göran Haglöf, som 1828 valdes till organist i Stora Tuna men bodde kvar i Tronsjö i Torsång, där han uppges äga jord, börjat föra ett ostadigt leverne. Han utförde också dansmusik på lördagskvällarna. Efter en varning för fylleri i tjänsten i Stora Tuna år 1836, föreskrev kyrkorådet där att han på söndagsmorgnarna skulle infinna sig i sakristian för att undergå kontroll, innan han fick börja spela.

Ovanstående antagande att undervisningen legat nere någon tid styrks också av sockenstämmoprotokollet av den 5 oktober 1834: "Förekom till överläggning skolans snara upptagning i Socknestuvan och som av Rotarna år 1826 utgift var gjord till inköp av Materialer för växelundervisningens Methoden, den af dåvarande Orgelnisten o Klockaren Haglöf blivit införd och med bifall begagnad, yrkades att Klockarsysslans nuvarande innehavare Eklöf skulle Barnaundervisningen sjelv på lika sätt förestå, eller en Scholmästare i sitt ställe, med tillförlitlig Christendoms-kunskap, och kändedom i skrifva och räkna, med första anskaffa. Eklöf föredrog till sin ursäkt att han bodde för långt från skolans local, att medhinna undervisningen. Sockenmännen yttrade att sockenstugekammaren var tillgänglig för honom såsom för andre Scholmästare".

Olof Eklöf, som efterträtt Göran Haglöf år 1828, gifte sig året därefter och bosatte sig i Dalviks by, som ligger ung 5 km från kyrkan.

Höstterminen hade år 1826 endast varat 1 1/2 månad. År 1834 beslutades att lästerminen i sockenstugan skall under hösten pågå 1 sept -1 dec och efter jul 1 febr - 1 juni, alltså en avsevärd förlängning.

Växelundervisningsmetoden skulle underlätta lärarens undervisning i stora avdelningar (barnantalet i skolan i Torsång vid denna tid kunde emellanåt uppgå till 70-80). En förutsättning var att lärosalen var utrustad med vissa inventarier, såsom bänkar, sandlådor, skrivtavlor och käppar. Eleverna skulle efter olika mognad och kunskap indelas i "klasser", vilka läraren i tur och ordning gav direkt undervisning medan de andra

klasserna fick sysselsätta sig med egna övningar, ofta under hjälp av några elever ur de högre klasserna. Ny indelning i klasser skedde ofta och man trodde sig nå gott resultat genom att utnyttja barnens naturliga tävlingslust genom att flytta upp de elever i en högre klass, vilka hade visat stor flit. "Till vinnande af tid och till undvikande af sorl har man antagit vissa tecken, t ex när barnet visar läraren eller undv. flata handen (hålles ej högre än axeln), vill det veta eller berätta något - 1 eller 2 finger, vill det gå ut" (undv. =den som hjälper läraren att undervisa, d v s en elev ur de högsta klasserna).

Tiden närmast efter 1842 folkskolestadgans tillkomst

Då "Kongl Mag: ts nådiga stadga angående folkundervisningen i riket" utfärdades den 18 juni 1842, saknade 1211 av Sveriges 2308 församlingar skolor. Endast vart sjunde barn i åldern sju till fjorton år åtnjöt skolundervisning. Av praktiska skäl kunde stadgan inte omedelbart börja verka. År 1864 utfärdades nya direktiv om hur undervisningen skulle ordnas.

Vid sockenstämma i Torsång den 11 dec 1842 valdes den första skolstyrelsen.

Den kom att bestå av
Häradsdomaren och Kyrkovärden Johan Görsson i Wiken
Nämndemannen Jacob Jacobsson i Sunnanö
Nämndemannen Göran Andersson i Tylla
Hemmansägaren Anders Hammarström i Dalviksberg
Lieutnant Hedenblad från Hindsnoret
Bergsnämndemannen Fahlen från Tomnäs.
Ordförande var kyrkoherde Eric Schultzberg

Vid samma sockenstämma hade också beslutats om en utdebitering av 2 Skilling Banco årligen av varje skattskyldig person. Dessa medel skulle läggas till grund för en skolkassa. "Orgelnisten" Eklöf hade fått i uppdrag att uppbära dessa pengar. Eklöf kunde emellertid rapportera "det obehagliga någre vägrat aflemna" denna lilla avgift. För år 1843 uppgick dessa medel till 20 Riksdaler och år 1844 till 19 Riksdaler 8 s Banco.

Den tre år tidigare valda skolstyrelsen började arbeta först i augusti 1845 med ett sammanträde den 24. En viktig fråga är hur de skattemedel som inkommit skall användas. Skall man lägga an på den fasta skolan vid kyrkan? Eller skall man ta hänsyn till de mera avlägsna byarna Kyna och Milsbo och i dessa byar anställa underlärare? På förslag av Johan Görsson i Viken och Jacob Jacobsson i Sunnanö kommer man fram till att alla socknens barn borde gå i den fasta skolan vid kyrkan. Om skolvägen skulle bli för lång kunde föräldrarna på egen bekostnad ordna inackordering av sina barn hos släktingar eller andra personer. "Om sådana föräldrar finnas, som af Socknemännen i allmän Sockenstämma, kunna intygas vara så fattiga och oförmögne, att de ej kunna kosthålla sina barn borta. . . må kosten till husvärden efter räkning af fattig Kassen, betalas".

Torsångsbomas skolproblem avspeglas också i ett utdrag av protokoll fört i Västerås Domkapitel den 19 dec 1844. Prosten Schultzberg i Torsång hade skrivit till Domkapitlet för att fråga om den komminister Godee, som nyligen utnämnts till tjänst i församlingen och som man också tänkt ålägga befattningen som skolans folkskollärare, kunde få åtaga sig detta senare uppdrag eller om han först måste avlägga särskild examen härför innan han flyttade till Torsång. Domkapitlet ger ett lugnande svar att kompetent lärare ej behöver vara tillsatt förrän inom 5 år efter stadgans tillkomst.

Komminister Godee upptog hösten 1845 undervisning, men barnantalet var lågt, ofta 4-5 elever. Efter tre veckor avsäger han sig uppdraget i ett brev till "Thorsångs Skol-Direction". Denna sammanträder och beklagar att föräldrarna ej bättre inser sin plikt. Man hoppas att skolan efter Jul skall bli bättre besökt och utlovar en lärarlön av 8 s Bco per vecka för varje barn.

Skolstyrelsen förde frågan på tal om det ej funnes "någon ibland församlingens Ungdom, kunde anses hugad att till Vesterås afresa för att undervisning i de ämnen som detta kall röra, inhämta". Någon lämplig kandidat kunde man emellertid ännu ej finna. Ordföranden

ber skolstyrelsens ledamöter också överväga om man ej skulle låta göra en tillbyggnad av Sockenstugan, eftersom undervisningen ofta blev avbruten av "åtskilliga andra Embetsmannaförättningar". Samtliga ledamöter ansåg dock detta vara onödigt.

År 1846 fastställdes reglemente för "Thorsångs blifvande folkskola". Man fastslår här att församlingen skall ha "En Fast Schola"; förlagd till "Sockenstugan och dess Kammare, men som en del gårdar och byar äro ifrån den fasta Scholan afiägsna och höga floder vissa årstider lägga hinder för de mindre barnens framkomst... ansågs skäl vara, att tvänne underskolor organiserades, En nämligen i Kyna, omväxlande med Thomnäs, Lillsund, och Norsbo och En i Milsbo, omväxlande med Dahlvik och Dalviksberg".

Reglementet för Folkskolan i Torsång fastställdes i Domkapitlet den 15 juli 1846.

Anders Andersson, som tidigare varit lärare inom Torsång, sändes 1846 på socknens bekostnad till Västerås för att genomgå Seminariet där. Han examinerades den 14 juni 1847, fick av skolstyrelsen sig tillsänt 8 Riksdaler till skjutspengar för hemfärden och kunde redan kl 10 den 18 juni upptaga undervisningen i Torsångs folkskola.

Vårfloden kunde ibland vara ett hinder för skolgången. År 1848 tillåts skolbarnen att endast behöva besöka skolan en dag per vecka under tiden högvattnet varade. De skulle då uppläsa sina läxor och få anvisningar om fortsatt arbete.

En försiktighetens tid

Med den obligatoriska folkskolans införande i församlingen skulle en epok i Torsångs skolhistoria vara till ända och en naturlig tidsavgränsning vara given. Enligt skolstyrelsebeslut den 5 maj 1846 skulle som ovan nämnts förutom den fasta folkskolan inrättas 2 ambulerande underskolor för de mer avlägset belägna byarna. Men de stora kostnaderna som var förknippade med den utvidgade undervisningen gjorde att man i det längsta förhalade skolfrågans slutliga lösning.

1842 års skolstadga innehöll också anvisningar om ämnet gymnastik. Torsångsbarnas syn på en sådan nymodighet avspeglas i denna paragraf: "Ifrån Gymnastik öfningar vare barnen af Flickekönet ardeles befriade, och hvad Gossame beträffar, bör deras Gymnastik blifva så enkel som ske kan, äfvensom att för materialens anskaffande till en slik inrättning, ingen betydlig kostnad kommer att användas, och Läraren vid Gossames Gymnastiska öfningar, alltid närvarande, för att tillse att ingen, som genom oförsiktighet kan sig, eller andra skada".

Ett konkret förslag, som dock ej genast upptogs, om hur undervisningen skulle inrättas framläggs av Johan Görsson i Viken i en "anmälan" till sockenstämman den 24 oktober 1847. För att vinna rättvisa de olika byarna emellan skall barnen i byskolor först lära sig läsa rent och utantill abc-boken, kunna stava och ha börjat med Lilla Catechesen samt vara fyllda 8 år, innan de fick intas i den fasta skolan vid kyrkan.

Milsbo byamän och deras omvårdnad om sina barn kom att bli av stor betydelse för utbyggandet av skolväsendet inom socknen. Man hade börjat inse att en skolväg på 5 km från Milsbo fram till skolan vid kyrkan var lång, särskilt för 7-8-åringarna. Våren 1848 hade skolläraren Wik Jan Persson från Tylla undervisat i Milsbo. Han sände härför en räkning lydande på 7 Riksdaler 22 s Bco till skolkassan. Denna räkning godkändes ej, då man ansåg att Milsbobarnens föräldrar var i sådana "lefnadsomständigheter att de sjelfve borde erlägga betalningen". År 1849 får byamännen på nytt avslag på en begäran att av socknen få en underlärare i Milsbo. De begär att skolmästaren Anders Andersson några veckor undervisar i byn. Kyrkorådet anser att det är nog med en fast skola i socknen, vilket tidigare alla samtyckt till och hos Domkapitlet i Västerås blivit fastställt. Ett år senare lämnar man ett "Wördsamt anförande till Skolstyrelsen", undertecknat den 7 nov 1850:

'Ehuru Milsbo by är så aflägsen ifrån kyrkan, så att Byamännen icke kan den ringaste nytta af Skolan vid Kyrkan, så hafva byamännen hit tils want ålagda att i likhet med de öfrige Byarna i Socknen Ej allenast Lönat Skol Läraren Andersson, utan ock Deltagitt i Skolhus byggnads kostnaderna, Samt ock Lämnat bidrag till Skol-Cassan, och Dett oakttat hafva wi ändock på Egen

bekostnad måst hållit Husrum och Lönat under-Läraren Jan Persson i Tylla, å sådant förhållande hoppas att Skolstyrelsen kan inse att Milsbo byamännen äro wida mera betungade i Barna Lärarens aflöning än de flästa byarna i Socknen, som äro i tillfälle att begagna Skolan vid Kyrkan, och detta är som hvi förmodar

Stridande Emot rätt och billigheter, får därföre wi härigenom i allra största underdånighet anhålla: Dett Skolstyrelsen! tänkes wara af godheten och widtaga någon åtgärd: att wi hädan efter måtte få någon Lindringi Skol Lärarens aflöning, till Exempel att wi antingen måtte blifwa frikända ifrån att Löna Skol Läraren Andersson, eller ock, att Vik Jan Persson måtte få Sin belöning af Andersson som upbär Lönen af hela Socknen, eller och, att vik jan perssons Lön måtte utgå af Skol Cassan, anhåller härjämte, att Skolstyrelsen tänkes fästa uppmärksamhet på dett som här of van i Korthet är vordet anfört och inser billigheten af vårt anförande. Milsbo d. 7 November 1850/."

Skrivelsen är undertecknad av 15 personer, varav fyra signerat med sitt bomärke. Då skolstyrelsen begrundat innehållet i detta brev, var man enig i ett nekande svar på alla framlagda förslag, "då mer än hundra år sedan, Skolan här vid kyrkan, varit ett stamhåll inom Thorsångs socken, för barnaundervisningen så att, efter de gamles berättelser, mången gång mer än 50 barn i Terminen, blifwit av en Skolmästare underviste, synes intet hinder /h/eller nu möta, att ju Milsbo by, som är belägen ej mer än föga öfver 1/2 mihl ifrån Fasta Skolan måtte kunna skicka sina barn dit". Men denna fråga kom att hållas aktuell!

Protokoll saknas för tiden närmast efter 1850. Skolstyrelseprotokollen har hittills varit skrivna på lösa papper.

Först 1861 påträffas ett Skolstyrelseprotokoll, nu fört i protokollsboken för sockenstämma och kyrkoråd, påbörjad 1855. Under tiden tycks emellertid skolfrågan ha mognat. Så kommer till slut det viktiga skolstyrelsebeslutet den 10 mars 1861, då man anser att förberedande skolor är nödvändiga för inträdet i den högre fasta skolan:

- § 1. *Vid framställd fråga huruvida förberedande skolor ansågos vara nödvändiga för inträdet i den högre fasta skolan, lemnade de närvarande härtill sitt bifall.*
- § 2. *Sedan denna fråga var avgjord, fattades det beslut att förs. skulle indelas i följande district:
1sta districtet utgjöres af Tyllsnäs, Tylla och Kårtylla.
2dra distr af Milsbo, Tronsjö, Dalviksberg och Dalvik.
Dett 3dje skulle utgöras av Sunnanö, Nordanö o Viken.
Dett 4de af Storsten, Ornäs, Thomnäs, Kyna, Storsund, Hindsnoet och Norsbo.*
- § 3. *Till uppsyningsmän valdes i första districtet Gr Swedin, i andra distr Orgelmäster Eklöf, i 3e distr Kyrkowärden och Nämndemannen JJacobsson. I 4de distr Jacob Andersson från Kyna.*
- § 4. *I afseende på tiden, då skolan skulle hållas, beslöts, att den skulle hållas 2 månader om hösten och 4 om våren.*
- § 5. *Hwarje hushåll inom districtet ansvarar för skollärarens underhåll. Husfäderne ansvarar för sina tjenares hushåll.*
- § 6. *Till skollärarens avlöning betalas 6 sh RGS för hwarje barn i veckan som besöker skolan, men utdelas på det sättet, att hwarje lärare erhåller lika avlöning.*

Den 14 april åtar sig församlingen att uppfylla de villkor som ställts för att erhålla statsbidrag för "att underlätta bildandet av småbarnskola". (Fem år senare beslöts på kyrkostämman "att till undervisningens bestridande i Småskolor antaga Trenne Småskollärarinnor för församlingen, vilka mot en årlig lön av 200 Rdr Riksmt vardera jemte fritt husrum och vedbrand läsa 10 månader om året på 2ne stationer").

Lång och besvärlig hade alltså den utveckling varit som ledde fram till ett utbyggt skolväsen inom Torsång. Den främsta orsaken till det försiktiga handlandet mellan åren 1842 och 1861 har utan tvekan varit den ekonomiska. Som exempel härpå kan nämnas: De revisorer som skulle granska socknens räkenskaper för år 1848 kände sig tvungna att

skriva en två sidor lång revisionsberättelse med anledning av utgifterna för det pågående skolhusbygget vid kyrkan: Forlön av 1 Riksdaler per stock för 56 stockar avvek så mycket från det uppgjorda förslaget att "det want hvida bättre att låta byggnaden afstadna, än att genom sådana dryga forlöner öka kostnaden ända till det omätliga". Forlönen för 57 tolfter bräder var för hög genom att "för små lass blivit tagna". "Slutligen kunde revisorerna ej underlåta att fästa sockenmännens uperksamhet på kostnaden i det hela för denna byggnad som redan uppgår till den orimliga summan af 1199 Rdr 19 s 8 rst rgs, oaktat man ej hunnit mera än sjelva stommens upförande, hvarföre det synes wara nödvändigt at fastställa en annan, ändamålsenligare plan för det återstående arbetets verkställande, så fromt man ej will befara at byggnaden skall blifva utan jemnförelse kostsam, och hvida öfverstigande det belopp för hwilket man kan hafva rätt at fordra den upförd".

Tiden 1748 - 1861 - Vad vi inte vet om skolundervisningen i Torsång

Den skolhistoria som hittills skildrats bygger på material som sammanställts ur otryckta källor, vilka förvaras på Landsarkivet i Uppsala samt i Torsångs kyrkoarkiv. Trots det rikliga källunderlaget saknas ändå många uppgifter för att man skall få en utförlig bild av undervisningen under de första 100 åren. Exempel på frågor som ej kunnat besvaras är:

I vilken lokal skedde undervisningen i Milsbo, Viken, Kyna, Sunnanö och Tylla före skolhusens tid?

Vilka undervisningshjälpmedel användes i den första läs- och skrivundervisningen?

Var någon av församlingens präster före 1845 s k skolpräst?

Angående skolan vid kyrkan ges uppgifter mellan åren 1769-1803 för att event två lärare tjänstgjorde samtidigt. Fanns redan då en uppdelning i flera avdelningar?

Fanns skoldisciplinära problem på denna tid?

Många uppgifter som saknas kan förklaras av att anställningen av en lärare var en mer eller mindre enskild angelägenhet mellan föräldrar och den som skötte lärarsysslan. Ersättning och upplåtelse av lokal skedde efter överenskommelser som aldrig kom att nedtecknas i någon officiell handling eller protokoll.

Folkmängdsuppgift före 1875 (då 1180 personer) har ej påträffats. Socknen torde för mellansvenska förhållanden under 1700-1800-talen ha varit ganska liten och omtalas ofta i protokollen som "liten och fattig".

Undervisning och lärare inom Torsång före år 1861

SKOLAN VID KYRKAN

1682-1692	Hans Matsson (Michilsson, Mickelsson)
1695	?
1713	?
1722	?
1739	Komminister J. Runnquist
1748-1772	Sune Dahl, 1763 med hjälp av organisten
1769-1803	Jacob Sundelius
1773	Anders Göransson (troligen även på 1780-talet)
1775?	Joh. Schultz
1787	?
1808vt	Olof Flodström
1810	Eric Ersson
1818	A. Danielsson
1818-1820	Anders Sundström
1820-1826	Göran Haglöf
1847-1875	Anders Andersson
1845	C B Godée

1856	J A Timm
MILSBO	
1766-1767	Jacob Sundelius
1808ht	Olof Flodström
1847ht	Anders Andersson
1848 26/10-5/12	Anders Andersson
1849 26/4-9/6	Anders Andersson
1848vt minst till 7/11 1850	Wik Jan Persson
TYLLA	
1818 19/1-20/3	Anders Danielsson
SUNNANÖ	
1847ht	Anders Andersson
KYNA	
1846	?
VIKEN	
1849 20/2-25/4	Anders Andersson

Skolväsendet i Torsång 1861-1893

I beskrivningen av folkbildning och skolundervisning i Torsång kan den redan behandlade tiden sägas vara avslutad år 1861. Skolundervisning i en huvudskola vid kyrkan och sporadiska ansatser till undervisning ute i byarna får detta år en betydligt fastare organisatorisk form, då man beslutade att låta dela in socknen i småskoledistrikt och låta anställa fasta småskollärare som inom distrikten skulle

ambulera mellan olika undervisningslokaler ute i byarna. Denna intressanta period varade i drygt trettio år och avslutas år 1893, då beslut tas om att förvandla de ambulerande småskolorna till fasta.

Under denna tid kom en mängd lagar och förordningar som allt fastare styrde undervisningens organisation ute i landets socknar. Med folkskolestadgan av år 1842 var endast grunden lagd till den svenska folkskolan. I denna stadga finns inga föreskrifter om antalet skolår eller indelning av barnen i klasser. Den enskilde skolläraren skulle i samma sal undervisa elever av olika åldrar och kunskaper. . . Detta skulle ske enligt växelundervisningsmetoden, om vilken läraren enligt stadgan förutsattes äga kännedom. Barnen indelades i läxlag, som förhördes av s k monitörer (= "kamratundervisare"). Under de följande fyrtio åren framarbetades och skapades den skolorganisation, som i sina grunddrag ännu består. Statsmakten styrde denna utveckling genom en serie författningar, varav några här skall återges:

1853 medger regeringen att mindre folkskolor får inrättas på platser som ligger avlägset från en fast skola. Här anges också en minikurs och läraren behöver ej vara examinerad. . . Dessa skolor kom på vissa håll att bli en fara för folkskolans framtid, då den fick en långt större utbredning än man kanske avsett. Som lärare inställde sig sådana personer, som man genom reformen hade velat avlägsna: de gamla knektarna, gummorna och fattighjonen.

1858 riksdagsbelut om småskolor.

1860 riksdagsbeslut om folkskoleinspektion

1863 Cirkulär till domkapitlen om att vapenövningar skall ingå i gymnastikundervisningen. (Tanken att folkskolan skulle bli en förberedande rekrytskola skaffade den många vänner).

1864 Cirkulär från ecklesiastikdepartementet till domkapitlen om att undervisningen skulle fördelas på olika klasser.

1865 Kongl Ofver-Intendent-Embetet utarbetar till hjälp för församlingarna "Normalritningar till Folkskolebyggnader jemte

Beskrifning".

- 1868 behandlas folkskolan första gången statistiskt i serien Bidrag till Sveri ges officiella statistik. . . Här finns uppgifter om skolor, undervisning och de olika riksdagarnas anslag till skolväsendet fram till 1868. 1877 Författning om fortsättningskola.
- 1878 utkommer en normalplan med klassindelning. Kurserna räknar med sex klasser.
- 1882 utkommer ny folkskolestadga. Småskolans karaktär av grundskola till folkskolan fastställs. Obligatorisk skolgång mellan barnets sjunde och fjortonde år. Här finns också en paragraf om sockenbibliotek. Skolråden åläggs att befrämja bildandet av sockenbibliotek "för vidmakthållande och utvidgning av i skolan förvärvade insikter och i allmänhet för väckande och underhållande av lusten för god läsning".

Skolstyrelse i Torsång

Då sockenstämman i Torsång den 11 december 1842 valde sin första skolstyrelse, beslutades samtidigt om en utdebetering av 2 shilling Banco av varje skattskyldig. Dessa medel skulle läggas till grund för en skolkassa. Om skolans förbindelse med kyrkan vittnar formuleringen i protokoll från 1842 vid valet av "ledamöter i Kyrko- och Skolråden". Självskrivnen ordförande är församlingens präst. Något senare omtalas församlingens kyrkvårdar, "hvilka äro ständiga Ledamöter". År 1852 fastställdes att av Skolstyrelsens ledamöter i Torsång skulle två vara av frälse och fyra av skattejordägare.

Det gemensamma kyrko- och skolrådet hade utöver skolärenden en mångfald uppgifter. Som exempel kan nämnas: Uppgörande av stat och förslag om utdebetering till kyrkans och särskilt prästgårdarnas underhåll, uppköp av fattigvårdssäd, bevakande av att ingen församlingsbo förde ett lösaktigt leverne.

En fråga som längre fram skulle ge anledning till meningsskiljaktigheter, nämligen om de olika byarnas småskolor och deras status som byamännens egendom eller församlingens, skall behandlas i ett annat sammanhang. Här skall emellertid återges en paragraf från 1865: "Då Småskolornas räkenskaper hädanefter skola föras gemensamt med den fasta Skolans, och ingen af Skolrådets Ledamöter ville åtaga sig räkenskapernas förande, skulle Skolrådets Ordförande hädanefter vara förvaltare af Skolans Cassor och räkenskaper och beslöts att en Räkenskapsbok skulle af Skolans medel för Folkskolan inköpas".

Ur olika kyrko- och sockenstämmoprotokoll har nedanstående uppgifter hämtats som ger en sammanställning av ledamöterna under 1800-talet i Torsångs Skolstyrelser eller Gemensamma kyrko- och skolråd:

1842-1859	Kyrkoherde Eric Schultzberg
1842-	Häradsdomaren och kyrkvärden Johan Görs son i Viken
1842-1870	Nämndemannen och kyrkvärden Jacob Jacobsson i Sunnanö
1842-	Nämndemannen Göran Andersson i Tylla
1842-	Hemmansägaren Anders Hammarström i Dalviksberg
1842-	Liutnant Hedenblad från Hindsnoret
1842-	Bergsnämndemannen Fahlen från Thomnäs
1863-1866	Kyrkoherde Johan Lindborg 1863-1870 Kyrkvärden Anders Hansson
1863-	Posses sionaten C G Jacobsson från Storsund
1863-	Nämndemannen Erik Hällström från Thomnäs
1863-	Hemmansägaren Eric Melin från Dalviksberg
1863-	Qwickens Erik Andersson från Milsbo
1867-1874	A P Zettervall på Lilla Ornäs
1866-1874	Jacob Andersson i Kyna
1867-	Gustaf Melin i Milsbo
1867-1889	Gustaf Andersson i Dalvik
1871-1890	Kyrkoherde Magnus Erlandsson
1871-	Mattses Eric Hansson i Milsbo

1871-	Jacob Lindgren i Tronsjö
1875-	A N Schedin i Milsbo
1875-	Eric Persson i Dalvik
1875-	Inspektör 01 Hultman vid Haganäs Tändsticksfabrik
1875-	Daniels Anders Andersson i Kårtylla
1879-1902	Swens Carl Eriksson i Milsbo
1879-	Johan Görs son i Tronsjö
1879-	Trum Per Ericsson i Kyna
1879-	Holhans Gustaf Andersson i Tylla
1883-1885	Kyrkvärden J P Andersson i Sunnanö
1883-1896	Kyrkvärden E Hellström i Tomnäs
1883-1898	Gustaf Haglöf i Dalvik
1883-1898	Källarmästaren C G Carlberg på Stora Ornäs
1883-	Sans P Aug Andersson i Tylla
1886-1895	Gref Jakob Andersson i Nordanö
1887-1898	Carl Eriksson i Milsbo
1890-1896	Kyrkvärden P Aug Andersson i Sunnanö
1892-1902	Kyrkoherde Richard Haegermark
1896	Flottningschefen AJ Styffe i Burgrefgården
1899-1900	Hans Erik Hansson i Sunnanö
1899-1902	Trädgårds Johan Andersson i Trädgårdstäppan
1899-1902	E A Norberg i Tronsjö

Anmärkning: Fr o m år 1887 valdes halva rådet vartannat år. Avgående och ej omvalda ledamöters namn finns oftast ej utskrivet i protokollet. Därför har slutåret för ledamotskapet ofta ej kunnat anges.

Den lokala organisationen, reglementen

År 1846 fastställdes reglementet för "Thorsångs blifvande Folkskola". Man fastslår här att församlingen skall ha "En Fast Schola", förlagd till "Sockenstugan och dess Kammare, men som en del gårdar och byar äro ifrån den fasta Scholan aflägsna och höga floder vissa årstider lägger hinder för de mindre barnens framkomst... ansågs skäl vara, att tvänne underskolor organiserades, En nämligen i Kyna, omväxlande med Thomnäs, Lillsund och Norsbo och En i Milsbo, omväxlande med Dahlvik och Dahlviksberg"

Reglementet för Folkskolan i Torsång fastställdes i Domkapitlet den 15 juli 1846.

Men de stora kostnader som var förknippade med den utvidgade undervisningen gjorde att man i det längsta förhållande skolfrågans slutliga lösning. Denna mognade emellertid så småningom. Efter 15 år anser man att förberedande skolor är nödvändiga för inträdet i den högre fasta skolan. Den 10 mars 1861 beslutar Skolstyrelsen härom och går till och med så långt att man indelar socknen i 4 distrikt (emot 2 distrikt enligt 1846 års reglemente).

Den 14 april 1866 åtar sig församlingen att uppfylla de villkor som ställs för att erhålla statsbidrag för "att underlätta bildandet af småbarnsskola".

Först i Utgifts- och Inkomststat för år 1866 finner man förutom uppgifter för den fasta skolan: "Till undervisningens bestridande i Småskolor föreslås att 3: ne Småskollärarinnor antagas enligt Consistorii Reglemente för folkundervisningen som mot en årlig lön af 200 Rdr jemte husrum och vedbrand läsa 10 månader om året på tvenne stationer, och skulle församlingen således indelas i 3:ne distrikter, med en Skollärlarinna hvardera, som undervisade på tvenne ställen i distriktet, samt distrikten uppmanades att vidtaga förberedande åtgärder till uppbyggnaden af Småskolehus; och till dess detta sker afgiften för husrum och vedbrand bestrides af hvarje distrikt för sig enligt öfverenskommelse".

Enligt folkskoleinspektörens berättelse för åren 1861-1863 har emellertid småskolornas verksamhet "helt nyligen" kommit igång redan 1861. Som lärare har man utnyttjat Eric Thunström, Engström och Wik Jan Persson, alltså äldre, inomsocknes personer utan egentlig utbildning. (1866 års budgetförslag om anställande av 3 lärarinnor torde ha samband med regler och kompetenskrav för församlingens utbekommande av statsbidrag

för lärarlöner).

Skolrådets ordförande pastor Cedergren upprättade 1868 förslag till nytt skolreglemente vilket insändes till Domkapitlet i Västerås för stadfästande. (Innehållet i detta reglemente finns tyvärr ej bevarat i handlingar).

Den allmänna skolplikten var vid denna tid ej helt obligatorisk: Den 6 september 1868 anställde det gemensamma Kyrko- och Skolrådet förhör med de "i skolåldern varande barn, hvilka för närvarande icke besöka någon skola, för att utröna om de kunde befrias från skolgång under innevarande hösttermin".

Den fastställda distriktsindelningen för de ambulerande småskolorna kunde vid behov brytas. Så skedde om barnantalet i någon by var så lågt att undervisningen borde meddelas i någon annan by med större barnantal. Hösten 1868 var elevantalet i Milsbo, dit läraren efter halva terminen skulle flytta, så ringa att man föreslår att skolan fortfar i Tronsjö, där läraren börjat höstterminen, Om föräldrarna inte är nöjda härmed samt ej vill hålla husrum och vedbrand, hotar skolstyrelsen att förlägga undervisningen till en helt annan del av socknen, nämligen till Storsten där flera barn finns. Kårtylla tycks också ha haft för lågt barnantal hösten 1869.

Då skolrådet i sammanträde den 21 juli 1872 skall tillsätta Mathilda Garfwe från Möklinta som ordinarie småskollärare, "Wille Skolrådet hafwa nämnt, att hon ej owilkorligt skulle anses tillhöra någon Oviss plats eller Skolområde, utan att det skulle bero af SkolRådet att stationera och flytta henne, der hon ansågs mest lämplig och behöflig inom Församlingen".

I den promemoria som folkskoleinspektören P O Körsner avgivit till Skolrådet efter sitt andra besök i Torsång år 1875 framförs förslag om att förvandla Kyna flyttande småskola till en "fast Småskola, som kunde gälla för en biträdande Folkskola (eller s k ersättningskola), der undervisning skulle meddelas af en bättre dokumenterad Småskollärare eller lärarinna äfwen i sådana ämnen, som tillhöra Folkskolan, dit barnen för det aflägsna läget ej kunde framkomma". Detta förslag gillas av skolrådet, som också föreslår en ny distriktsindelning. Den nya indelningen tillämpas från och med 1877, då församlingen alltså har två folkskolor (skolan vid kyrkan och biträdande folkskolan i Kyna) samt tre småskoledistrikt.

Folkskolläraren vid kyrkan, R Zätterberg, kommer 1880 med ett revolutionerande förslag som vinner gehör: För att minska barnantalet i folkskolan flyttas dess lägsta (första) klass ut på småskolorna i de olika rotarna. Härigenom skulle folkskoleklassen minska med 20 barn! Det framkommer emellertid ej om detta förslag kom till praktisk verkställighet.

Ett förslag från folkskoleinspektören om att vid skolan vid kyrkan inrätta en s k Mellanskola, dels till följd av barnens stora antal och det trånga utrymmet i tidigare skolsalen, dels till ersättning för den korta lästiden i småskolorna, möttes först av skolrådsledamöternas ogillande. Men till nästa sammanträde (27 maj) har inställningen förändrats och man beslutar att fr o m 1884 anställa en lärare vid den nyupprättade Mellanskolan, som skulle bestå av tredje och fjärde årsklasserna från alla skolrotar utom från Kynaområdet. Det skulle emellertid dröja ett par år innan förändringen genomfördes. Orsaken till dröjsmålet är främst av ekonomisk art men drivs till beslut vid handläggandet av en annan och större fråga, den att göra de ambulerande småskolorna fasta.

Den 7 okt 1883 upptas i kyrko- och skolrådet första gången frågan om att göra småskolorna fasta i stället för flyttande. På så sätt skulle barnen kunna undervisas hela skoltiden av året. För detta ändamål skulle ytterligare en lärarinna behöva anställas. Till Sunnanö skolhus skulle barnen samlas från Sunnanö, Nordanö och Wiken, Till Dalviks skolhus barnen från Tronsjö, Dalvik och Dalviksberg, Milsbo skulle utgöra en egen rote. Tylla och Kårtylla skulle utgöra en rote men skolhuset i Tylla borde flyttas till någon mer central plats, t ex Räfstylla. Barnen från Norsbo, endast 4-5 småskolebarn, borde kunna få gå i Åkerns skola i Aspeboda socken eller eventuellt i skolan i Kyna. Rådet är så positivt inställt till denna revolutionerande förändring att man i staten för år 1884 räknar

med ytterligare en lärartjänst. Tjänsten utannonseras och en sökande anmäler sig. Men av skolrådsprotokoll av den 6 jan 1884 framgår att under ansökningstiden har klagomål blivit inlämnat till Kon: s Befallningshavande över den uppgjorda omregleringen av småskolorna. "För undvikande av större oreda" enas man då om att avvakta myndigheternas utlåtande innan lärare tillsätts. Man blir alltså kvar vid den gamla ordningen med ambulering småskolor.

Åre 1884 och 1885 stiger barnantalet ytterligare i folkskolan vid kyrkan. Församlingen står nu inför ett avgörande: inrätta fasta småskolor som också kan överta den lägsta folkskolan. Det första alternativet hade stött på "alltför stora, oöfvervinneliga svårigheter och hinder". Då man stället var beredd att låta inrätta en mellanskola fick man problem med lokalfrågan. Pastor och några ledamöter av skolrådet önskade helst att till denna "hjälp- eller mellanskola" skulle användas det större rummet i skollärarens gamla bostad, "der barnmorskan nu är inlogerad". Efter överläggning enas man i stället om att använda sockenstugan, belägen i samma byggnad. Man reserverar sig ändock för att om sockenstugan "wore för annat bruk behöflig", skulle mellanskoleklasserna få flytta till det först nämnda rummet.

Nu blev också mellanskolan verklighet och den 3 jan 1886 valdes till lärare småskollärarinnan Bertha Granholm från Torsång.

Ett nytt skolreglemente antogs den 1 januari 1888.

Men hur gick det nu med frågan om den fasta småskolan? Kyrkostämman den 16 dec 1883 behandlar frågan och ser att "småskolorna inom Thorsång under längre tider befunnit sig i lägerwall eller på en lägre ståndpunkt, i det dessa skolor want flyttande från en by eller trakt till en annan, hwarigenom barnen erhållit blott half underwisning för hwarje år".

Arendet ger anledning till sammanträde med byamännen från Milsbo och Kårtylla den 10 aug 1884 i Kårtylla skolhus. Folkskolinspektör Leksells uttalanden och yrkanden ger upphov till livlig debatt. Kyrkoherde Erlandsson som också är skolrådets ordförande försöker fästa de närvarandes uppmärksamhet på att skrivelsen är ett "wälvilligt försök till wänlig öfwerenskommelse mellan byarna". Stridsfrågan gällde främst förslaget att Kårtylla och Milsbo skulle ena sig om ett skolhus. Det är med full förståelse man förstår att Kårtyllaborna ej vill skicka sina småskolebarn på skogsstigar till Milsbo eder tvärtom. Som nya förslag behandlas Kårtyllas sammanslående med Tronsjö med ett nytt skolhus mitt emellan byarna, t ex gården Rishagen, samt Milsbos sammangående med Dalvik med ett skolhus vid gården Björknäs. Men eftersom Dalvik och Tronsjö alltid varit förenade i samma rote inser man så småningom att de ej vill åtskiljas och ännu mindre vara med och bekosta uppförandet av två nya skolhus. Då frågan vid detta möte alltså ej kom närmare en lösning hade ordföranden endast att beklaga detta och överlämna saken i skolinspektörens och myndigheternas händer.

Skolrådets oförmåga att här framtvunga ett beslut gällande alla socknens småskolor avslöjas i kyrkostämmoprotokollet av den 29 dec 1884. Frågan gällde här egentligen vem som skulle bekosta veden till småskolorna. Då åberopades kyrkostämmobeslut av den 9 febr 1879 om att ved skall bekostas av de särskilda byarna, som hörde till varje skolrote. Då kyrkostämman 1884 vill ta upp detta vedärende till ny prövning, reserverar sig ordföranden under åberopande av Skolstadgans föreskrifter i Paragraf 1, mom 3, jämförd med paragraf 4 mom 4, "der dessa skolor ansågos wara enskilda inrättningar som af husfäderna i de olika byarne och rotarne borde bekosta".

År 1893 löses äntligen frågan om småskolorna och församlingens skolväsende:

1) de flyttande småskolorna utbytas mot fasta småskolor i Kårtylla, Milsbo, Sunnan, Dalvik och Tylla, i hvilka barnen under 8 kalendermånader undervisas samtidigt i Ista och 2dra årsklasserna i Småskolan samt 3dje årskursen i folkskolans lärokurser. (Enligt ett tidigare förslag och beslut skulle 4 årskurser förläggas till småskolorna och 2 till folkskolan).

2) den s k mellanskolan indrages och lärarinnan derstädes förflyttas till någon af

småskolorna

3) Kyrkofolksskolan fördelas i 3ne klasser (4de, 5te och 6te årsklasserna af hvilka 6te årsklassen undervisas 1 1/2 mån vid årets början samt 4de och 5te samtidigt i 6 1/2 mån.

4) I Kyna förenade folk- och småskola, i hvilken afdelningsläsning fortfarande skulle ega rum, utsträckes läsetiden till 9 månader.

5) Den ambulerande småskolan Tylla-Norsbo förut tillhörande småskolan i Norsbo, hvarest ej under flera år meddelats undervisning, indrages."

De olika skolorna: lokaler, byggande, lärare

Alltsedan år 1748 har skolundervisning meddelats i "Scholan vid kyrkan". Först år 1817 i ett sockenstämmoprotokoll omnämns den som "Scholan i Socken Stufvan". Till skillnad från mindre eller flyttande skolor kallas den senare "Fasta skolan" eller "Fasta skolan vid kyrkan".

Men långt före byskolhusens tid hölls skola ute i byarna. 1766-1767 undervisade Jacob Sundelius i Milsbo, 1818 hölls skola i Tylla, 1848 i Kyna, 1847 i Sunnanö och 1849 i Viken. Med undantag för Tronsjö, Dalvik och Dalviksberg vet vi inte var i byarna undervisningen gavs, då ej i bevarade arkivhandlingar säkra uppgifter påträffats. Den äldsta uppgiften gäller för år 1848 och finns i en liten kassabok för skolans utgifter. Här finns tre poster för "Hushyra till P P Enka i Sunnanö, Göran Ers Ex i Tronsjö och J M S i Milsbo". 1849 utbetalas hushyra till Eric Hansson i Wiken och Jan Mattsson i Milsbo. Om dessa hyror gäller skolsalen eller bostad för läraren kan ej fastställas. Frånvaron av dokumenterade uppgifter i kyrko- och skolhandlingar må kunna förklaras av att byskolorna betraktades som de enskilda byarnas egna angelägenheter. (Tidigare har beskrivits ärenden från 1865 och 1879 om byskolans vacklande ekonomiska status).

En bevarad kassabok 1866-1893 för Dalvik, Dalviksberg och Tronsjö ger intressanta uppgifter om utgifter och uppbörd. Förutom reglemente för de tillsyningsmän som skulle ha uppsyn över undervisningen finns här fakta av olika slag: 1 st skrivbänk tillverkades 1866 för en kostnad av 3 Rdr 50 öre samt en större räknetavla. Kostnaden för lärarinnans flyttning mellan Milsbo, Tronsjö och Dalvik återkommer ofta och medför varje gång en utgift av 25 öre. 1872 inköptes "En kritbit åt skolan 2 öre". Terminstiderna anges och visar att undervisning meddelats både i Tronsjö och Dalvik omväxlande med Milsbo av samma lärarinna.

Intressanta är också uppgifterna om vilka gårdar som upplät rum för undervisningen innan skolhus byggdes. (Förteckning över terminer och lokaler återges i nästa kapitel om lästider). Lokalhyran varierar: 3 Rdr per månad plus avgift för vedbrand 1 Rdr 50 öre (1869), 5 Rdr (1873) och 1 krona per vecka (1878). Enligt en anteckning från 1871 vet vi att mani Dalvik infordrat anbud om vem som för lägsta kostnaden ville upplåta lokal.

Skolrådsledamoten W Melin föreslog på ett skolrådssammanträde 1865 att man på allmän kyrkostämma skulle inhämta församlingens yttrande och beslut i avseende på fördelningen av jordetalet vid beräkning av kostnaden för byggande av småskolehus. Först 1878 finns tydligt uttalat, att skolhusen skulle byggas av rotarna men underhållningsskyldigheten sedan övertagas av socknen.

Sunnanö skola: Till lagtima vårtinget med Torsångs sockens tingslag hade bymännen i Sunnanö, Nordanö och Viken år 1866 inkommit med ett protokoll för att få detta infört i domboken. Den 10 januari samma år hade man beslutat att uppföra det nyanskaffade huset som skulle bli byns skola på den s k ötäppan. Denna plats var "en stenbacke bewäxt med buskar och småskog". Under förutsättning att den uteslutande och för evärdliga tider skulle användas till skolhustomt hade den skänkts av löjtnanten Georg de Laval. Den var belägen "invid vägarne från Sunnanö, Nordanö och Wiken, der de i Otäppan sammanstöta".

Kårtylla skola: För 15 Riksdaler hade byn år 1870 av soldaten E Haglöf köpt en tomt om 2

kappland för att här uppföra en skola. (1 kappland = 1/32 tunnland).

Kyna skola: Enligt köpebrev daterat den 23 oktober 1876 sålde Anders Lindholm och hans hustru till Kyna by en fastighet om 2 tunnland, 13,373 kappland reducerad skattejord med skog och byggnader (ett bostadshus och en bod), allt "inroterat i Malms rote". Köpeskillingen var 2500 kronor. Huset rustas upp och byggs om till skola med främst egna arbetsinsatser. Hela kostnaden, köpebeloppet samt arbetslöner och material, uppgick till 3.895:71. Genom noggrant förda och bevarade räkenskaper framgår det att medlen uttaxerades med 3,16 bevillningskrona av fastighetsägare samt ett belopp av 7 Kr per hushåll inom byarna Stora Ornäs, Lilla Ornäs, Fredriksberg, Tomnäs, Djupsänget, Haganäs, Kyna, Storsund, Liljesund, Bindsnoret, Liljan och Norsbo. Eftersom tomten har större yta än som behövs till skolområde kan man 1880 till snickaren Johan Andersson i Kyna sälja en del och får härigenom tillbaka 1000 kr.

Då byamännen fått sin skola klar, rymmande salar för både småskola och folkskola, ville de överlämna den till socknen under villkor att denna åtog sig framtida underhåll. Efter "åtskilliga betänkligheter och inwändningar" åtog sig församlingen detta.

Tylla Skola: Skolhus fanns i Tylla år 1879, då mani brandstodsavgift erlade Kr 1:09.

Milsbo skola: Skolhus finns före 1885. Detta år byter man bort tomt och hus med J E Melin i Milsbo och får då en tomt om 5 3/4 kappland.

Den tidigare skoltomten låg på byns odelade mark, "så kallade svinvall, som låg å Pers Backe". Den nyrenoverade byggnaden rustades upp under 1885-86 för 141:13 Kr och denna summa erlades av byborna i dagsverken eller kontanter, beräknat per jordägt kappland.

Dalviks skola: Undervisningen i "Nya Skolhuset" började 17/1 188

Lärare i Skolan vid kyrkan

1847-1875	Anders Andersson
1873	Robert Zätterberg
1873-1874	Carolina Pettersson
1874-1875	Hulda Wilhelmina Pettersson
1875-1887	Robert Zätterberg (From år 1875 förenad lärar-, organist- och klockartjänst)
1886 vt	Emma Charlotta Berggren från Tyllsnäs
1886 ht	Hilda Elisabeth Dylén från Falun
1887 vt	Ester Helena Sundelin från Leksand
1888-1924	Fredrik Hjort från Karlskoga
1888-1924	C L Thelin från Västerås
1890 vt	G F Lindberg från Grödinge (sjukvikariat)

Lärare i Mellanskolan vid kyrkan

1883-1888	Bertha Granholm
1888-1891	Karin Andersson från Malung
1891	Ellen Canell

Lärare vid ambulerande småskolan i Norsbo-Tomnäs-Kyna 1886 Engström

1868-1873	Eric Thunström
1874 vt	?
1877	? ambulerande med Tylla, där 3 roteförhör samt 2 ferieförhör hålls
1878-1886	Pre st Anna Jonsson från Dalvik
1888	?

Lärare i Kyna ambulerande småskola, förvandlad till fast småskola (bitr folkskola eller s k ersättningsskola 1875)

1869	?
------	---

1874 ?
1877 Georg Swärd 1880-1902 C G Herou från By

Lärare i Tomnäs

1868 Engström

Lärare i Tylla småskola

1818 Anders Danielsson

1865- ?

1868

1868 Eric Thunström

1868- Engström

1874

1876- ?

1877

1878- PrestAnnaJonsson.

1919

(From ht 1887 är skolan ej längre ambulerande)

1898 KG Wikman (sjukvikarie)

ht

Lärare i Sunnanö småskola

1810 vt Eric Ersson

1847- Anders Andersson

1848

1849 20/2-25/4 hölls skolan i Viken med 32 elever. Lärare: A Andersson

1868 Engström

1868- Eric Thunström

1872

1875- Lovisa Östberg, gift Johansson

1881

1881 vt Elsa Carolina Sundberg

1881 Maria Wiksell

1881- Bertha Granholm

1886

1882, Lovisa Österberg

1885

1886 Maria Thunström från Gustafs 1892-1894 Martin Andersson

Lärare i Milsbo småskola

1868- Anna Olsdotter (flyttade 1869 till Amerika)

1869

1869 Robert Zätterberg

1869 Alma Zätterberg

ht

1872 Mathilda Garfwe

1875- Christina Erika Ericsson

1879

1879- Anna Margareta Byman från Sundborn 1887-1889 Maria Fernlund (ambulerande med Kårtylla) 1890-1894 ?

Lärare i Tronsjö-Dalviks småskola (Från 1885 kallad Dalviks småskola).

1868- Anna Olsdotter (for till Amerika)

1869

1869 Robert och Alma Zätterberg

1870- Alma Zetterberg

1871

1872 Mathilda Garfve

1875- Lovisa Österberg, gift Johansson

1880

1881 vt Elsa Carolina Sundberg

1881 Maria Wiksell

ht

1882 Bertha Granholm 1882-1885 Lovisa Österberg

1886- Maria Thunström från Gustafs

1888

1892- Martin Andersson

1893

Skolan är åtminstone under åren 1880-84 ambulerande med Sunnanö

Lärare i Kårtylla småskola

1865- ?

1867

1868	Eric Thunström
1868-1875	Engström
1875-1879	Christina Erika Ericsson
1880-1887	Anna Margareta Byman från Sundborn
1887-1901	Maria Fernlund (ambulerande med Milsbo)

Lästid

Som tidigare nämnts skulle småskollärarinnor 1865 anställas för att på två stationer läsa sammanlagt 10 månader per år. Enligt funna datum från åren 1848 och 1849 synes lärarna då ha tillbringat två halva terminer (om ung 11/2 månad) på varje station.

Ytterligt få terminsdatum påträffas i kyrko- och skolrådsprotokoll:

"29/9 1861	Beslöts att småbarnsskolorne skulle hållas en månad om hösten och fem månader om våren och börjas i mediet af October, och i mediet af Februari
27/06 1865	avslutas läsningen i fasta skolan
11/09 1865	börjar läsningen
07/12 1865	anställs examen med de barn, som bevista fasta Skolan och afgafs Betyg
02/06 1867	terminen slutar med examen
18/01 1869	läsningen börjar i småskolorna
31/10 1873	Lästiden för småskolorna minskas med 4 veckor."

Från Tylla småskola finns bevarad en dagbok med läsetider 1876-1891. Läraren ambulerade oftast med Norsbo och vårterminen blev för Tyllabarnen 2 eller 3 månader och höstterminen 2 månader. Undantag utgör höstarna 1881, 82 och 85 med läsning hela tiden i Tylla. Detsamma gäller våren 1884. Genom det stora antalet elever (år 1886 30 elever) kom skolan fr om hösten 1887 att ej längre vara ambulerande.

Genom den bevarade huvudboken för Tronsjö och Dalvik har vi lästider samt uppgifter om i vilka gårdar undervisningen skedde före skolhus byggdes:

1867 4/4-14/7	Tronsjö hos	Erik Görsson	1/11-16/12	Dalvik hos	Hans Haglöf
1868 13/1-4/4	Dalvik	Hans Haglöf	3/8-15/10	Tronsjö	Erik Görsson
1869 9/4-28/6	Dalvik	H E Milander	15/10-13/12	Tronsjö	Kures
1870 17/1-13/4	Dalvik	H E Milander	1/8-14/10	Tronsjö	Kures
1871 11/4-8/6	Dalvik	H E Milander	18/10-15/12	Tronsjö	E Jansson
1872 15/1-9/4	Dalvik	G Johansson	12/8-16/10	Tronsjö	E Jansson
1873 4/5-3/8	Dalvik	H E Milander	15/10-15/12	Tronsjö	E Jansson
1874 15/1-15/4	Dalvik	G Johansson	10/8-11/10	Tronsjö	E Jansson
1875 7/4-9/6	Dalvik	C G Eriksson	19/10-19/12	Dalviksberg	D Westman
1876 17/1-4/4	Dalviksberg	D Westman	7/8-15/10	Tronsjö	G Görsson
1877 12/4-27/6	Tronsjö	G Eriksson	15/10-18/12	Dalvik	C G Hedlund
1878 19/12-10/4	Tronsjö	Lovisa Görsd	4/8-13/10	Dalvik	

1879 18/4-2/8	Tronsjö	A Eriksson	16/10- 15/12	Dalviksberg	H Björklund
1880 18/12- 26/4	Tronsjö	G Görsson	-8/10	Dalvik	C G Hedlund (Oles)
1881 17/1-1/4	Tronsjö	Qvickers	8/8-15/10	Dalvik	Sofia Eklöf
1882 16/1-25/3	Tronsjö	G Ersson	7/8-8/10	Dalvik	Sofia Eklöf
1883 18/1-4/4	Tronsjö	G Ersson	30/7-8/10	Dalvik	C G Hedlund
1884 17/1	började undervisningen i det nya skolhuset i Dalvik				

En annan källa utgör folkskoleinspektörernas berättelser. För perioden 1864-1866 uppges att undervisningstiden i de fasta folkskolorna var 32 å 36 veckor per år, i fasta småskolor 24 veckor och i ambulerande mellan 2 stationer 18-20 veckor. För perioden 1872-1876 uppges att folkskolan i Torsång läser 4 1/2 månader på vintern och våren samt 3 1/2 månader på hösten.

Den dagliga undervisningstiden vari folkskolan 6 timmar. Småskolorna hade på 1860-talet fått den dagliga lästiden minskad till 5 timmar, "på det att icke de små barnen må öfveranstängas och ledsna vid kunskapers förvärfvande".

Skolan började oftast kl 8.30 och slutade kl 16 under vintern och kl 17 under den ljusa tiden. 3 å 4 raster (fristunder) om 8-10 minuter beviljades liksom en längre rast mitt på dagen.

Hur skedde då själva ambuleringen, lärarens förflyttning från en läsestation där undervisning meddelats under en kortare tid till en annan by med sin läsestation? En eventuell förhoppning om att detta växlande skulle följa ett regelbundet schema visar sig snart ogrundad. Overhuvud taget är det märkligt att fakta om tider för de ambulerande småskolorna i så hög omfattning saknas i det bevarade materialet. I en kassabok från 1850-60-talen finns ett par poster om transport av lärare, men vilken lärare det gäller eller mellan vilka byar växlingen skedde framgår ej. I protokollsböcker finns någon enstaka notis om tid eller lärares tjänstgöring.

Följande sammanställning av ambuleringen är långt ifrån fullständig, men är alla bevarade fakta som finns:

15/9-25/10 1848	Sunnanö	Milsbo 26/10-5/12 1848
20/2-25/4 1849	Viken	Milsbo 26/4-9/6 1849
1865-1876	Kårtylla	Tylla
1863-1869	Sunnanö	Tomnäs
ht 1868 3/8- 15/10	Tronsjö-Dalvik	Milsbo
ht 1869	Tronsjö-Dalvik	Kårtylla
1870-1877	Tronsjö-Dalvik	Milsbo
1875	Tronsjö-Dalvik	Sunnanö
1875	Milsbo	Kårtylla
1875	Tylla (halva tiden)	resten av tiden efter behov i Tyllsnäs, Storsten och Norsbo
1877-1893	Sunnanö	Tronsjö-Dalvik
1877-1886	Tylla	Norsbo
1879	Kårtylla	Milsbo
1881-1882 + 1886	Sunnanö	Tronsjö-Dalvik
1887-1893	Kårtylla	Milsbo

Som ovan påpekats kunde den fastställda distriktsindelningen för de ambulerande småskolorna vid behov brytas. Barnantalet fick bli bestämmande på vilken plats läraren skulle stationeras.

I ovanstående sammanhang kan det påpekats, att detta är enda gången som

undervisning i Tyllsnäs är omnämnd. Denna by ligger ju skild från övriga Torsång och helt omgiven av byar inom Stora Tuna. Den enda naturliga förbindelsen med Torsång hade byn genom vattenförbindelsen Tunaån-Dalälven. Endast två gånger finns omnämnt att barnen från Tyllsnäs fullgjorde sin skolgång i skolor inom Stora Tuna, en gång finns angivet att de sökte sig till skolan på norra sidan av Dalälven (Åby skola).

Då lärare vid skolor i Stora Tuna några gånger kom med ersättningskrav för undervisning av barn från Tyllsnäs, avvisades dessa lika ofta med motiveringen att många gånger barn från Stora Tuna utan avgift undervisats i Torsångs skolor.

Lärare och deras utbildning

"Antogos de trenne Småskolelärarne, hvilka njutit undervisning af Folkskoleläraren och nu i Skolrådets närvaro förhördes."

Detta examensförhör inträffade år 1865. Man hade alltså ordnat en lokal utbildning av småskollärare. Kompetenskravet på särskilt småskolans lärare kunde under dessa skolans första organisationsår ej ställas högt. Ett uttalande från Zätterbergs dotter Alma om att hon "förklarar sig hågad att i Sommar förskaffa sig insigt i barnaundervisningen" räckte för att hon 1869 skulle antas som vikarierande småskollärare under vårterminen. Den 24 sept samma år företer hon Godkända betyg och antas samma dag som ordinarie småskollärare.

Mathilda Garfwe antogs som lärare 1872, "alldenstund hon befans wara mera stadgad i ålder i jemförelse med de öfriga" sökande "som blott woro 16 år gamla".

Efter flera klagomål mot skollärare Engström dryftar Skolrådet om man skall ha honom kvar i tjänst då han var 62 år och ej "kunde anses hafwa tillräckliga krafter för sitt dryga, mödosamma kall".

Det framgår att han också uppbär fattigunderstöd. Några ledamöter föreslog att om man hade honom kvar i tjänsten ännu en tid, skulle lättnad uppstå för församlingens fattigvårdsutskylder. Då en sådan lösning endsat skulle avhjälpa saken en kortare tid beslutar Skolrådet enhälligt att avskeda honom, "hällst man af hans framskridna ålder och försvagade hälsa ej längre kunde räkna på hans användbarhet i Skolans tjenst".

I nästa avsnitt skall behandlas "Fallet Andersson". Denne lärare fick också avsked från skolan vid denna tid. Under 1870-talet slutar alltså två av socknens gamla trotjänare inom skolområdet.

Redan år 1867 ämnade Skolrådet sända två småskollärare till sommarseminariet i Falun och som understöd bevilja vardera 10 Rdr Riksm. Den ene av dessa var småskolläraren Eric Olsson. Han meddelade emellertid att han i augusti samma år ämnade bege sig till Uppsala för att där gå igenom Folkskoleseminariet. Han skulle under tiden få stå kvar i sin tjänst som småskollärare (med lön), under villkor att hans syster, som på egen bekostnad skulle genomgå sommarkursen i Falun, under hans frånvaro skulle bestrida undervisningen i hans småskoledistrikt.

Sunnanö skola

Även år 1868 beslutades att småskolläraren Eric Thunström och Anna Olsdotter skulle bevista undervisningen i Falun som skulle börja den 15 juni. Den fastställda lästerminen i Torsång hade då ej slutat. Lärarna fick emellertid tjänstledigt de dagar som återstod. Något annat bidrag ansågs ej behöfligt än att de "äfvén under denna tid finge åtnjuta Småskolelärarlönen oafkortad".

Komminister Zetterbergs son Robert, som börjat sin seminarieutbildning i Uppsala, erhöi genom beslut på kyrkostämman 1869 hjälp till fullföljande av sina studier genom insamlingslistor. Sexmännen inom socknen fick i

uppdrag att gå omkring med den lista, som kyrkoherde Cedergren hade utskrivit. I kyrkostämmoprotokollet av den 15 maj 1870 redovisas insamlingen, som uppgått till 105 Rdr 54 öre Riksm, "hvilken summa blifvit, enligt qvitto, honom i serskilda poster under hans nuvarande vistande vid Seminarium, tilldelad"

För att ge en tydligare bild av lärarnas utbildning och en enskild sockens omsorger om skolundervisningen, som alltid förenad med ett ekonomiskt tänkande, ges här ytterligare ett exempel på ett skolärende:

"Som de tvenne quinnor hwilka hittills användts till småskolelärarinnor dels icke kunde dels icke voro villiga, att genomgå kursen för Småskolelärare, skulle jemte Engström tvenne Ynglingar inom församlingen, som anmält sig dertill och för närvarande åtnjuta undervisning af Pastor Pettersson i Tuna antagas till småskolelärare i Sommar sändas till Fahlun för att åtnjuta den undervisning som genom Landstingets försorg beredes åt Länets Småskolslärare; och då den ena af lärarna uppsagt och redan upphört med hållande af småskola, skulle den ena af dessa ynglingar redan nu på hösten börja att hålla Småskola". . . Då de var villiga att på egen bekostnad skaffa sig undervisning skulle icke någon kostnad härför drabba församlingen.

Det var emellertid ej enbart förmågan att undervisa barn som man tog hänsyn till då en lärartjänst skulle tillsättas. Då man 1875 beslutar att sammanslå den lediga lärartjänsten efter Anders Andersson med organist- och klockaresysslor, ställer man också krav på att sökande skall förevisa betyg om kännedom i "Vaccination och åderlåtning m m".

1891 framförs som starkt önskemål att låta inrätta en slöjdskola i Kyrkskolan. Som lokal skulle lilla byggnaden i Klockargården kunna användas. För att bereda skollärare Thelin tillfälle att under sommaren 1892 genomgå en slöjdkurs anslog kyrkostämman till honom 45 Kr.

"Fallet Anders Andersson

Anders Andersson hade varit folkskollärare vid fasta skolan vid kyrkan. Han omnämns ofta som sockenskrivare och var också förfaren i åderlåtning och vaccinering. Med den nya folkskolestadgan av 1842 ställs emellertid andra och större krav på lärarkallet och år 1846 sänds den 20-åriga Andersson på socknens bekostnad till Västerås för att genomgå Seminariet där. Han examinerades den 14 juni 1847, fick av skolstyrelsen sig tillsänt 8 Riksdaler till skjutspengar för hemfärden och kunde redan kl 10 den 18 juni upptaga undervisningen i Torsångs folkskola.

Anderssons lärargärning torde sedan under många år ha utförts utan anmärkning, ända fram till 1865, då Domkapitlet i Västerås efter att ha fått anmälan från "Konungens Befallningshafvande i Fahlun" i en skrivelse av den 4 okt 1865 vänder sig till Skolrådet i Torsång för utredning och uppgift om vidtagna åtgärder. Frågan gällde Anderssons under åren 1862 och 1863 bedrivna ölförsäljning i Skolhuset. Genom vittnesmål hade detta styrkts. Försäljningen skulle också ha skett på ordinarie skoltid. Vid skolrådssammanträde den 7 dec 1865 behandlas ärendet och ledamöterna kommer till det enhälliga beslutet, "att Andersson, ehuru han upphört med ölförsäljningen i Skolhuset, likväl skulle, på grund av paragraf 11 1 mom i Kongl Skolstadgan för denna sin förseelse varnas; hvarefter Andersson Tillkallades och emottog den varning, som nämnde paragraf af Skolstadgan föreskrifves, samt lofvade att för framtiden sig densamma till efterrättelse ställa". (Om denna försäljning har något samband med den handel som en viss Candell bedrev i sockenstugans skrubb några år tidigare, kan ej avgöras. "På framställd fråga af Anders Enochsson i Nordanö, huruwida den obetydliga handel, som Candell idkar i en skrub i sockenstugans förstuga, wore på något sätt hinderlig för undervisningens jemna gång i skolrummet, hwars dör utgår i samma förstuga, der samma skrubb är belägen, ansåg flertalet af de närvarande detta icke wara fallet; hwarföre denna fråga skulle förfalla").

Under 1860-talet hade Landstinget låtit inrätta sommareseminarier i Falun. Dessa skulle gälla som utbildning av småskollärare samt förkovran för tidigare examinerade folkskollärare. Till 1871 års kurs anmälde sig Anders Andersson och får härför ett bidrag

av skolkassan med 30 Rdr Riksm (Småskolläraren Thunström bevistade samma kurs men han får som bidrag endast 10 Rdr). Andersson infinner sig emellertid ej i Falun. Prosten Åkerblom i Folkärna som också tjänstgör som folkskolinspektör bevakar noga vad som sker inom hans område. Han har fått en förteckning över närvarande folkskollärare vid kursen i Falun och då han ej kan finna A. Anderssons namn tillskriver han Skolrådet i Torsång: "Som jag. . . erfarit, att... A Andersson, oaktat jag, i anseende till hans underhållighet i både insigter och undervisningsförmåga hade uppmanat honom att begagna sig af detta tillfälle till förkofrans vinnande, och fastän han ock sig dertill hos mig anmälde, ändock försummat att sig till deltagande i denna kurs inställa, - ett skamligt bevis både på liknöjdhet om förmågan att väl sköta sitt kall och på försök att mig bedraga - så får jag härmed anmoda Skolrådet att i utlysande SkolRådsstämma på mina vägnar högtidligen ålägga Andersson, att antingen skaffa sig vikarie till Skolläraretjänstens uppehållande (så vida han icke hellre will alldeles taga afsked derifrån) eller ock före nästa års början sig hos mig anmäla till genomgående af den seminariikurs, som under sommaren 1872 kommer att i likhet med 1871 i Fahlun anordnas, som ock densamma ärligt och utan falska undflykter och förwändningar genomgå. Som jag ryktesvis hört, att han förburit sjuklighet såsom skäl för försummandet af Seminariekursens genomgående innewarande år, så anser jag mig ock hafva lika stort skäl att förklara honom alltför sjuklig att sköta en folkskola, ty detta fordrar sannerligen mera hällsokraft än genomgående af en två månaders seminariikurs" - Skrivelsen upplästes vid Skolrådssammanträde den 4 dec 1871 för Andersson, som tillkallats. Denne ansåg sig "i sina knappa omständigheter wara urständssatt att hålla vikarie wid Skolan och wille i stället begagna sig af den seminarii underwisning, som i Fahlun erbjöds under instundande sommar... tog sig Pastor häraf anledning att å Skolrådets vägnar allwarligen tillhålla Andersson, att härefter med mera nit och plikttrohet sköta sitt kall, så att ej vidare några anmärkningar må afhöras, tilläggande derjemte, att detta maktpåliggande kall fordrar verkligen en man med all håg och kraft för sina åligganden..."

1872 års sommarkurs hjälpte emellertid ej A Andersson. Prosten Åkerblom återkommer med ett underkännande av hans duglighet. På Anderssons enträgna begäran beslutar Skolrådet den 1 sept att han skall få stå kvar i tjänst året ut innan vikarie på hans bekostnad anställs. En reservation mot detta beslut av pastor Erlandsson finns antecknad. Här omnämns att Andersson " på sednaste tid har wunnit goda biförtjenster genom Organisttjänstens skötande och flotningsaccorder m m. . . hwilket allt borde sätta honom i stånd att aflöna vicarie och ej vidare fördröja dess antagande". Skolrådet ställer sig i alla fall villigt att under hösten iordningställa norra vindsrummet i skolan genom "uppförandet av en ny kakelugn, takets omläggning samt väggarnas rapping eller beklädnad med förhydringspapp".

Till Skolrådssammanträdet den 27 okt 1872 lämnade Andersson in en ansökan om tjänstledighet från nästa års början, vilken genast beviljades.

På annons om vikariatet fick man inget svar. Kyrkoherde Erlandsson lyckas då få tag på "examinerade Skollärareeleven" Robert Zätterberg, som innan han skall tillträda en tjänst i Aspeboda är villig att några veckor sköta skolan i Torsång. Dessa fyra första veckor av 1873 kanske inte var så trevliga för gamle Anders Andersson: "Skolan blev behörigen ordnad och skött af en nyligen wid Seminarium utexaminerad Skollärare-Elev, derwid gamla Läraren haft tillfälle att följa undervisningens gång och inhämta nya Läromethoder". Trots beviljad tjänstledighet fick Andersson fortsätta terminen ut eftersom ingen vikarie funnits att få.

Till höstterminens början fick man till Torsång nyutexaminerade Carolina Pettersson från Skara. Skolrådet lyckas också vinna en överenskommelse med Andersson om hans avlöande av denna vikarie. Nytt annonserande gav ej annat resultat än att man beslutade att låta den mest meriterade sökanden till en samtidigt ledigförklarad småskollärartjänst, Hulda Wilhelmina Pettersson, efter inspektörens samtycke, tills vidare få vikariera på folkskollärartjänsten.

För att få bättre kompetent sökande höjer man annons hösten 1874 lönen från 400 till 500 Rdr. - Inget svar (Skolråd 3/1 1875) och småskollärarinnan Hulda Pettersson

fortsatte vikariatet. Under tiden har ordinarie Anders Andersson skaffat läkarintyg om obotlig sjukdom och begär därför avsked från sin befattning samt begär "pension i förminskad skala" vilket skolrådet tillstyrker. Samtidigt beslutas att skollärartjänsten skall sammanslås med organist- och klockartjänsterna.

Den 25 juli 1875 meddelas skolrådet att Kongl Directionen för Folkskolelärarnes Pensionsinrättning beviljat Anders Andersson en årlig pension av 315 kr.

Men härmed är slutet ej nått i "fallet Andersson".

"Som ett nytt och dyrbart Orgwerk nu blif vit uppfört häri Kyrkan med flera walda och wackra stämmor... förekom fråga om Organisttjensten eller i hwilkens händer det nya werket borde antwardas och öfwerlemnas".

Redan i september 1875 hade Robert Zätterberg antagits till förenade lärar-, organist och klockartjänsten. Kyrkotjänsten uppehölls emellertid sedan många år av "organisten" Eklöf. Denne som var "något gammal och föröfrigt hade stor swårighet att sköta de förenade organist- och Klockaregöromålen" hade med kyrkostämmans medgivande 1872 träffat en privat överenskommelse med Andersson om att denne skulle sköta orgelspelningen men Eklöf stå kvar som tjänstens innehavare och med därtill hörande löneförmåner. Andersson tycks emellertid ej vara mycket bättre än sin kamrat att sköta orgeln, han har "flerfaldiga gånger gjort sig skyldig till mycken liknöjdhet och wårdslöshet i orgelspelningen så att det väckt missnöje hos Församlingen och Presterskapet samt åstadkommit oreda och förwillelse både i Choral och Messning". Då det nya orgelverket skulle avsynas av Musikdirektör Cederberg från Falun hade man kallat dit Andersson för att han skulle "wisa hurudan förmåga han hade" samt inhämta instruktioner om den nya orgelns skötsel. I stället för att infinna sig reste Andersson bort. Man beslutade då att överlämna orgelns nycklar till den nye och examinerade organisten Zätterberg trots att Eklöf ej velat ta avsked från sin tjänst fastän han är "i medwetande af sin oduglighet och sina händers obrukbarhet att sådan befattning sköta".

Ovanstående avsnitt har ägnats förhållandevis stort utrymme i detta arbete. Handlingen omkring skollärare Andersson ger en god tidsbild och för in en sentida läsare i ett gånget sekels förhållanden och problem.

Visitationer och kontroll, disciplinära åtgärder.

En stor kompetensskillnad fanns mellan den lärare som undervisade i den fasta skolan vid kyrkan och de personer som handhade undervisningen ute i småskolorna. Folkskolläraren kom här att fungera som inspektor i egentlig mening. En justeringsanteckning till kyrkostämmoprotokollet av den 17 maj 1868 (revisionsstämma för kyrkskolans, tornbyggnadskassans och skolkassans räkenskaper). Vid justeringen av detta protokoll beviljades av församlingen på förslag av Skolrådet, att Tio Riksdaler Riksmünt årligen finge utbetalas till folkskolläraren, såsom reseersättning vid hans besök i församlingens småskolor, vilka är så avlägsna att han därtill behöver anskaffa sig skjuts, och ansågs att varje småskola borde besökas minste en gång i varje månad under pågående lästermin.

År 1862 besöktes Folkskolan av skolinspektören Herr Prosten Åkerblom. Dennes intryck av besöket sammanfattades i en skrivelse som sedan delgavs skolstyrelsen.

Om bristande respekt för det obligatoriska deltagandet i undervisningen vad gäller barnen antyder den promemoria som inspektören efter besök hösten 1874 och våren 1875 tillställde församlingen. I enlighet med denna promemoria antog kyrkostämman 30/5 1875 vad som blivit föreslaget, bl a "att uppsyningsmännen i skrifflagen skulle deltaga med Pastor och SkolRådets ledamöter o öfwerwakande af barnens ordentliga Skolgång, så att Skolans lärare hade att hvarje wecka till dem lemna utdrag ur Journalen öfwer frånwarande barn".

Angående anmärkningen mot Anders Andersson om ölförsäljning i skolan är ovan beskrivet.

Den 8 oktober skulle inspektion av församlingens skolor göras av Regementspastor Karlsson, som då var folkskolinspektör.

Inspektioner i Torsång är i protokoll antydda åren 1865-1868, 1875, 1880, 1882-1884, 1886 och 1887.

Folkskolinspektör P O Körsner erinrade 1875 ledamöterna av skolrådet om nödvändigheten att turvis besöka folkskolan och övervaka barnens skolgång. Läraren skulle också få hjälp genom att skriftligt lämna uppgifter på de "försumliga och förfallolöst uteblifna barnen" till uppsyningsmännen för husförhållningarna".

Vid inspektörsbesöket 1878 påpekades att nya tidsenliga bänkar borde anskaffas samt att skollokalen vid kyrkan var alldeles för trång och osund.

Sedan lärarinnan för Milsbo och Kårtylla småskolerotar, Christina Erika Ericsson efter gjord egen bekännelse inför Pastor uppgivit att hon befann sig i havande tillstånd och önskat veta om hon under sådana förhållanden kunde vid tjänsten bibehållas, höll skolrådet överläggning och beslöt, i likhet med vad förut skett med en annan lärarinna, att hon skulle från tjänsten skiljas alldenstund hon "med sitt förargelseväckande exempel ej nu kunde utöva sitt maktpåliggande kall med den värdighet och den gagnande verkan som erfordrades, henne dock obetaget att framdeles här söka dylik befattning om hon genom ett förbättrat lefverne kunde deraf göra sig förtjent".

Läraren i Kyna, CG Herou, drabbades vid inspektörsbesök 1880 av anmärkning för "hans underhaltiga kunskaper och underwisingensförmåga i 2: ne ämnen, nemligen Christendom och räknekonst". Då han lovar att förkovra sig och i övrigt är känd för att äga ett allmänt förtroende hos både barn och föräldrar, görs ingeni åtgärd.

I en berättelse för de olika skoldistrikten för åren 1861-1863 anmärker inspektören i fråga om skolrådets tillsyn över barnens skolgång att viss övervakning skett men med föga framgång, "då pastor, som är ålderstigen, icke har erforderlig kraft att deråt gifva eftertryck". I övrigt anses att undervisningen är tillfredsställande ordnad om bara föreskrifterna "blifva af friska viljor realiserade".

I inspektörsberättelsen för 1864-1866 framgår att Fasta skolan vid kyrkan besöks av 49 barn och de 3 flyttande småskolorna av 66 barn. I en betygssättning med a, b och c, (där a betyder högsta betyget) klassificeras Folkskolan med "b" och de förhyrda småskolornas lokaler med "c". Materielens beskaffenhet ges betyget "b". Motsvarande berättelse för 1867 och 1868 ger upplysning om att småskoleelevernas antal ökat till 80.

Skol- och undervisningsmaterial, skolsalens utrustning.

För skolsalens uppvärmning hade skolbarnen själva tidigare burit med sig ved till skolan. År 1861 sker den förbättringen att veden skulle anskaffas av församlingen. Kaminernas eldning skulle dock fortfarande ombesörjas av eleverna.

Omkring år 1885 tycks ett mycket sparsamt skolråd ha styrt den pedagogiska verksamheten inom församlingen. Så framläggs t ex ett förslag om att barnen själva skulle inköpa varsitt exemplar av Nya Testamentet till lättnad för Skolkassan. Dock beslutades om att på kassans bekostnad hos Bokhandlare Gleerup i Lund låta inköpa några exemplar, men att 2 barn vid läsningen borde förenas om samma bok. Vid detta sammanträde behandlades också ett förslag om att ordna väg fram till skolhusen i Tylla och Sunnan. Förslaget, som väckts av folkskoleinspektören, avvisas som "mindre behöflig".

Tylla småskola

Då man 1886 behövde 10 st nya tvåsitsiga pulpeter för den nya Mellanskolan infordrades anbud. G Haglöf i Dalvik erbjöd sig att förfärdiga dessa för Kr 8:35 per styck, Soldaten M Qvicken i Milsbo ville ha 8 Kr och C Göransson i Tylla begärde Kr 7:50. Man antog det sista förslaget, allra helst som entrepenören förband sig att till arbetet anskaffa "bättre utvalda bräder, starkare gångjern och skrufvar jemte beslag samt efter wederbörligen

skedd afsyning bekosta bänkarnas målning". Skolrådet erbjöd sig dock att höja priset till 8 Kr ifall snickaren kunde anskaffa bräder av s k hemskogsvirke som ej legat i vatten.

Hur odören i ett klassrum med 50-60 elever kunde vara, är det svårt att få ett mått på. Den personliga renligheten var säkert bristfällig. Folkskolinspektörerna anmärker vid flera tillfällen att särskilt skollokalen vid kyrkan är "osund". För att förbättra ventilationen beslutade man 1891 att anskaffa den s k "Alsingska luftvexlingsapparaten".

Det finns ej beskrivet hur de sanitära anläggningarna var ordnade tidigare, men 1891 påpekas att vid Kårtylla skola man med det snaraste borde anskaffa ett "afträde" med särskilt rum för gossar och ett särskilt för flickor. Till Tylla skola borde ytterligare ett sådant litet hus anskaffas.

För att höja tivseln lät man 1887 utföra planteringar vid skollokalerna. Det anslogs 150 Kr men då detta anslag var långt ifrån tillräckligt, utsåg man två förtroendemän i varje skolrote som skulle organisera byarnas medlemmar i ett frivilligt deltagande för arbetets utförande.

Den allmänna nationalistiska anda som tog sig många uttryck i Sverige under 1800-talets sista decennium finns också exemplifierad i Torsång. På förslag av Skolrådet beslutade Kyrkostämman år 1891 att till Kyrkskolan låta inköpa en unionsflagga för 20 Kr. För dess uppsättande anslogs 10 Kr.

Som ett mindre viktigt ärende men ändå belysande för 1800-talets skolvärld kan nämnas att som särskild protokollförd fråga behandlades inköpet av en dammborste till skolsalen. (Beviljades)

Redan år 1870 lade Hushållningssällskapet i Falun fram förslag om att trädgårdsskötsel skulle inläggas i undervisningen. Som hjälp härför erbjuds församlingen att få sig tillsänd en trädgårdsmästare för planering av skolland. Man avböjer dock erbjudandet med motiveringen att man ej hade någon lämplig plats härför. Ärendet togs upp på nytt år 1878. Förhandlingar med komminister Cedergren om att få arrendera den s k Kyrkovreten, som låg invid skolhuset tycks ej ha lett till resultat. Nya förhandlingar togs upp några år senare, nu om avsöndring av 1 tunnland jord från Kyrkoherdebostället för anläggande av skolträdgård. Denna större areal var ett villkor från Länets Hushållningssällskap för att därifrån kunna påräkna ett bidrag av 100 Kr.

Läroböcker

Vid några få tillfällen omnämner protokollen inköp av metermått, griffeltavlor och läseböcker. Någon detaljerad bild av vilka läroböcker som användes står ej att få förrän år 1890, då folkskolinspektören i en skrivelse gör en sammanfattning av vilka böcker han för enhetens skull mellan de olika skoldistrikten borde anskaffas. Först skall emellertid återges den första påträffade rekvisitionen från 1886. "Hos Rektor Dahlbäck i Falun skulle för Skolans räkning beställas följande Folkskoleundervisningsmateriel:

1. Taflor ur Gamla Testamentet, tryckta på sten i stort format, tre serier om 20 st i hwardera.
2. Politisk väggkarta öfver Europa, 1/400 000 skala af T von Menzer, tryckta med färger i femblad, 1 ex.
3. Väggkarta öfver Palestina, 4 ex.
4. Räkneram 3 ex.
5. Läsebok för folkskolan in octavo 12 ex.
6. D:o för småskolan af K Kastman 18 ex.

7. Karta öfver Sverige och Norge af Starbäck, fernissad och uppklistrad på papp, 1 ex.
8. Berlins Läsebok i Naturkunnighet 1 ex.
9. Lärobok i Geometri af P A Liljeström, 1 ex.

Det förslag som inspektör Leksell i Valskog 1890 tillställt Skolråden antogs att gälla också för skolorna i Torsångs Skoldistrikt:

Norlen & Sundgren: Biblisk historia

Rodhe och Kastman: Läsebok för småskolan (med förberedande öfningar)

Henriksson: Läsebok (till ytterligare förkofran i innanläsning)

Lindgren: Stoff till åskådningsundervisning

Norlen: Lärobok i modersmålet

Sv. Akademiens ordlista ("angelägenheten deraf, att folkskollärarne redan nu få tillfälle att sätta sig in i nya, påbjudna stafsättet").

E Johansson: Räknelära

Berg och Linden: Naturlära

Odhner: Svensk historia

Almqvist: Lärobok i geografi

Hult: Dalarne

Sundström, Roth och Berg: Kartbok

Bäckman:Handledning för lärare i geometri

Nya Testamentet (senaste översättningen)

Lundskog: Kateches med nya språk

Sångbok: Normalsångboken, Morlens eller Norens sångbok

Liedbäcks handledning i gymnastik.

Barnet i skolan

Utöver den allmänna bild av skollokaler och undervisningsväsendets inrättning som här beskrivits skulle man också vilja få en uppfattning om hur det enskilda barnets liv gestaltades i skolans värld. Frågor, som ej kan besvaras med föreliggande material från Torsång, hopar sig: Hur trivdes barnet i skolan? Hur var förhållandet mellan äldre och yngre elever? Hur klarade man av den långa skolvägen? Vilken hänsyn tog läraren till elevernas psykiska utrustning? Osv osv.

För denna undersökningsperiod har endast tre paragrafer i protokollen behandlat enskilda elever. Den första är av positivt innehåll: Som uppmuntran för ådagalagd flit och uppförande förärades av Ordföranden "En liten Bok innehållande berättelser för barn" åt Matts Larssons Enkas dotter Johanna, Johan Åkerlunds Son Johan Alfred i Tylla, Eric Anderssons dotter Mathilda i Tronsjö och Anders Mattsons Dotter Anna Maria i Tylla.

De två andra uppgifterna är av annat slag: "Som Sundbergs barn i Sunnanö gå i Socknen och bettla i stället för att gå i Skolan, skulle framställning av dessa familjers behov av understöd göras hos fattigvården. Till dess nästa sammanträde skulle barnens mödrar kallas".

Till ett skolorådssammanträde år 1887 hade hem äg Gustaf Pettersson i Tronsjö kallats för att förklara varför hans dotter avbrutit sin skolgång. Han förklarar orsaken vara att flickan ej tål den stränga behandlingen som hon underkastades i skolan. (Hon borde gå i Dalviks skola, men vem som då var lärare där, framgår ej). Resultatet blev att flickan fick löfte att stanna hemma terminen ut.

Sekteriska rörelser och ideella föreningar

Det nära sambandet mellan kyrka och skola samt den tidigare starkt försvarade uppfattningen om nödvändigheten av enhet i religionen ger anledning att här också återge några ärenden som ligger utanför den egentliga folkskolans undervisning.

För kyrkorådet hade blivit bekant att en kolportör vid namn Bolund från By socken, vilken såsom omdöpt "hyllar baptistiska åsikter i Religionsläran, stridande mot vår antagna

bekännelse", uppträdde ute i byar och gårdar inom socknen. Han höll bibelförklaringar och "andliga föredrag" (obs uttrycket!), som lätt kunde "förwilla en enfaldig allmoge med ringa urskillning och leda till kyrklig oordning". Kyrkostämman beslutade med tillämpning av Kungl Förordn av 11 dec 1868 att förbjuda honom, liksom andra "från Kyrkans lära möjligen affallna predikanter, att vidare uppträda inom församlingen. Då Bolund ej tycks vilja följa detta beslut behandlas frågan på nytt och denna gång framhävs att ovannämnda förordning ger rätt att ålägga böter med upp till 300 kr. ,

År 1880 begärde Sv Nykterhetssällskapets Direction i Stockholm kyrkorådets utlåtande över en skrivelse. Efter att närmare ha begrundat de upptagna frågorna, svarade kyrkorådet "att det varmt behjärtade skrivelsens vackra syftemål och önskade framgång åt alla bemödanden som gjordes för dryckenskapens hämmande. Vilket närmare innehåll dessa frågor hade, framgår ej".

Goodtemplarlogen Barbro bildades inom Torsång i början av 1880-talet. Annandag Påsk 1883 vill medlemmarna ordna en tillställning och härför låna skolsalen vid kyrkan. Skolrådet "ville ej helt och hållet afslå denna begäran men yttrade att sockenstugan i första hand skulle begagnas och påpekade att Skolrummen här som i andra Församlingar icke skulle få upplåtas varken till kolportörer, fester eller andra tillställningar av främmande personer, till skyddande av Skolornas tillhörigheter och attiraljer m m".

(I församlingsböcker från 1830-talet nämns flera gånger om en nykterhetsförening. Namn på medlemmarna lästes upp från predikstolen. Anmälan kunde göras till Prästgården och prästen erbjöd sig förmedla nykterhetslitteratur).

Sockenbiblioteket

"För kunskapers behållande och vidare insikers vinnande". Ett sådant uttalande binder samman skolans verksamhet och sockenbiblioteket. "Bibliotheket bildas af sådana skrifter, som kunna bidraga till befordran af Gudsfruktan, sedlighet, upplysning, förkofran i bergning och wälstånd samt ett ädelt och uppmuntrande tidsfördrif". Med denna fromma och välmenande formulering inledes reglementet för Torsångs Socken-Bibliothek, antaget den 23 mars 1862.

Redan 1860 hade man på sockenstämma beslutat, att 1859 års ränta, 3 Rdr 66 öre Rmt, skulle insättas i sockenbibliotekets kassa.

Som en extra högtidlig inledning till en sockenstämma den 17/2 1861 "öfverlemnade Herr Pastor Zätterberg såsom gåfva till Sockne-Bibliotheket twänne inbundna Exemplar af Luthers Postilla".

Samma år hölls en mycket livlig debatt, som avslutades med votering, om hundskatten skulle vara 5 Rdr eller 3 Rdr. Rösterna räknades ej per capita utan efter jordinnehav räknat i tunnland och kappland. Sammanräkningen utföll till fördel för dem som röstat för 3 Rdr. Därefter beslöts att denna avgift odelad skulle gå till sockenbiblioteket. Till skada för biblioteket beslutades tyvärr redan 1863 att hundskatten hädanefter skulle upphöra.

Skollärare Anders Andersson åtog sig att vara bibliotekarie och erhöll härför 15 Rdr per år.

Biblioteket skulle efter reglementet förvaras i låst skåp i skolsalen och vara tillgängligt för lån av 1 volym per gång varje söndag 1 timme efter gudstjänstens slut.

Anmärkas bör att man 1866 beslutar ändra reglementet: Biblioteket skall i fortsättningen ej handhas av "Socknenämnden" utan av Kyrkorådet jemte Pastor.

Enligt bevarad lånejournal för tiden 1871-1934 utlånades åren 1871 343 böcker till 23 låntagare. För år 1872 finns förteckning över 39 låntagare. Böckerna var numrerade och om man kan bedöma antalet volymer i biblioteket efter högsta numret på de antecknade utlånade böckerna, innehöll biblioteket år 1871 295 böcker.

Lärlönen

Den lön som lärarna försitt arbete erhöll utgick dels i kontanter, dels i vissa löneförmåner. En stor skillnad kan märkas mellan folkskollärarens och småskollärarens lön.

En viss svårighet finns att räkna fram lärarlönen för periodens första år. I budgetförslag och räkenskaper beräknas vissa naturaposter i kontanter. Enligt kommunalstämmoprotokoll från 1864 erhöll skollärare Andersson och barnmorskan tillsammans 802, 55 Rdr + naturalön. Går man till kyrkostämmans handlingar för samma år uppges lärarlönen vara 140 Rdr kontant + "Folkskolemedlen" 174 Rdr 47 öre + 8 Tunnor råg efter Markegångspris 140 Rdr 73 öre = Summa 455 Rdr 20 öre. Därtill kommer vedbrand (18 kassar ved) samt kofoder. Om värdet av fri bostad (i skolhuset) står inget omnämnt.

Vad gäller "Folkskolemedlen" står ingenstans förklarad vad detta är i fråga om skollärlönen. Som nedan beskrivs om småskollärarnas lön utgick en viss summa per barn per skoldag. Man kan anta att "Folkskolemedlen" är en sådan löneform.

Angående naturalönen framgår av en Kyrkorådsbehandling att läraren själv fick sköta om uppbörden av denna. Därför begär han år 1857 att få en förenklad form av uppbörd. Förmånen att få 18 kassar ved tycks ha varit otillräcklig. År 1864 begär A Andersson att han hellre vill erhålla "nödigt bränsle", men detta beviljas ej.

För att få in den löneråg som skolläraren skulle ha beslutades på kyrkostämma 31/10 1873 att man på entrepenadauktion till minstbjudande skulle uppköpa denna tillsammans med rågen till fattigvården.

Som en löneförmån må också nämnas rätten till pension. Denna omnämns i sockenstämmoprotokoll av 27/4 1856 i samband med en skrivelse från Domkapitlet. Pensionssumman är visserligen ej angiven men uppgift lämnas om att rätt till pension föreligger först efter 30 års tjänst.

En Kungl Kung av 11/12 1863 ger löneförhöjning för examinerade folkskollärare. År 1865 har lönen stigit till 400 Rdr, inberäknat 8 tunnor råg in natura. Därtill kommer kofoder och vedbrand för 145 Rdr 25 öre = Summa 545 Rdr 25 öre. År 1871 stiger lönen till 600 Rdr och 1873 till 740 Rdr, detta för att få högsta statsbidrag för lärarens hjälp till avlöning av en oundgänglig "vicarius". 1878 stiger lönen ytterligare till 840 Rdr. Däri är emellertid inräknad avgift till Pensionskassan.

Småskollärare har en betydligt lägre lön. Då nya lärare anställs på 1860-talet erbjöds dem en årlig lön av 200 Rdr samt fritt husrum och vedbrand.

Före denna tid erlades betalning av föräldrarna direkt till läraren. År 1861 fick alltså småskolläraren 6 Shilling RGS per barn och vecka. Dessutom skulle tills vidare kosthållspengar utgå med 75 öre på varje matlag. Men dessa pengar skulle gå till den gemensamma kassan och sedan fördelas lika på varje lärare.

Först 1878 kommer en löneförbättring. Enligt Kungl Förordning av 10/9 1877 skall småskollärare som läser mer än 8 mån per år vara berättigad till en årslön av 250 Kr.

Skolavgifter, kostnader och utdebitering.

Enligt sockenstämmoprotokoll 27/4 1856 fanns en särskild skolkassa.

Den avgift föräldrarna fick erlägga för sina barns skolgång fastställdes till 6 sh per barn och vecka år 1863. Därtill kom en uttaxering per jordenhet. År 1861 hade uttaxeringen skett "per matlag". Det är ovisst om dessa avgifter under skolans första år erlades direkt av föräldrarna till läraren (åtminstone vad gäller småskolorna) eller om avgiften gick via skolkassan. Förutom dessa avgifter utgick "kosthållningspenningar" med 75 öre per matlag, år 1864 ökat till 76 1/2 öre. Denna avgift torde ha samlats in centralt för senare lika fördelning mellan lärarna för att dessa skulle få lika stora löner. Fr o m år 1868 och åtminstone till år 1872 tillämpades för småskolorna ett annat system: Man utdebiterade då 25 öre per skattskrivna person + 1 Rdr per barn i åldern 8-14 år. Därtill kommer

under periodens första år som en form av avgift den vedbrand som barnen bar med sig till skolan för skolsalensuppvärmning.

Som tidigare nämnts var det i början oklart om vem söm, skulle bekosta småskolornas byggande. Man enades så småningom om att de olika rotarna själva skulle bekosta byggandet. Fr o m år 1878 åtar sig socknen underhållskostnaderna av alla skolhus.

Kostnaden för hushyra och vedbrand (åt läraren?) beräknades för småskolorna tillsammans till 200 Rdr per år och erlades utom ovanstående nämnda avgifter av rotarna.

Med vissa storartade undantag är den genomgående inställningen till allt nytt inom skolan en ekonomisk försiktighet. Under skolans första tid hystes också den tanken hos en del föräldrar att barnens skolgång tog dem från det arbete de i annat fall skulle ha kunnat utföra hemma på gården. Man kan dock under 1860- och 70-talen märka en ökad förståelse för skolan och därmed större villighet till ekonomiska åtaganden. Ofta fick dock prästen som skolans ansvarige ledare föra en ojämn kamp om förbättringar. Belysande är denna episod från 1878 då man tog skollokalerna i närmare beskådande för att undersöka om det gick att i skolans farstu ge ökat utrymme för barnens kläder och matväskor:

Socknemännen sade: Om skolan tidigare varit tillräcklig för 60, ja ända till 100 barn med deras överplagg m m, borde ej några anspråk göras för 40 å 50. De kunde hänga sina kläder i en garderob under trappan.

Pastorn sade: Tidens fordringar på skolorna är nu helt annorlunda och vida högre än förut. Det finns också Normalritningar av Kongl Maj:t för skolhusbyggnader.

Resultat: Ingen åtgärd.

På nästa sida lämnas en sammanställning över utgifter för skolan, utdebiterat belopp samt statsanslag och bidrag från Länets Ränteri. Kommentar: Kostnaderna för Fasta skolan utgörs främst av lärarlön(er), endast mindre belopp är årligen avsatta för skolmaterial och underhåll, oftast 20-50 Rdr. Anslag utgick från Länets ränteri från första året. Fr o m 1868 tillkom statsbidrag (en förutsättning för detta var att examinerad lärare hade en viss minimilön. Den stora ökningen år 1877 betecknar tillkomsten av Folkskolan i Kyna. Småskolans utgifter är genomgående lärarlöner å 200 Rdr + 200 till hyra och vedbrand.

Sammanställning över skolans utgifter, uttaxering och bidrag.

Uppgifterna är hämtade från ordinarie kyrkostämmor under oktober månad då kommande års budget fastställs.

	Folkskolan			Småskolan		
	Kostnader	Utdebitering	Bidrag från Länets Ränteri o Statsbidrag	Kostnad	Utdebitering	Statsanslag
1866	755 Rdr	455 Rdr	180 Rdr	852 Rdr	530 Rdr	122 Rdr
1867	621	441	180	800	478	122
1868	726	501	225	800	575	225
1869	656	431	225	800	575	225
1870	590	365	225	800	575	225
1871	590	375	215	800	575	225
1872	640	425	215	800	575	225
1873	740	440	250	800	575	225
1874	740	390	350	800	575	225
1875	840	590	250	800	500	300
1876	840 Kr	620 Kr	400 Kr	900 Kr	600 Kr	300 Kr
1877	1970	1170	800	825	525	300
1878	1900	1100	800	825	525	300

	Kostnader	Utdebitering	Statsbidrag
1879	3270	1895	1375

1880	2925	1550	1375
1881	2875	1500	1375
1882	3040	1535	1525
1883	2810	1285	1525
1884	3405	1738	1667
1885	3360	1701	1508
1886	3710	2101	1458
1887	4060	2126	1933
1888	3585	1450	1633
1889	3470	1800	1560
1890	3535	1501	1633
1891	3490	1656	1633
1892	3715	1881	1633
1893	3445	1812	1633

OBS! Den skillnad som ibland föreligger mellan kostnaden och utdebitering + statsbidrag täcks av Skolkassans ränteinkomster.

Tiden 1861-1893

Genom det historiska materialet från denna tid kan vi få en bild av vad undervisningen varit inriktad på, hur den breddats och till slut av gemene man accepterats som en tillgång för bygden och en förutsättning för det uppväxande släktets fostran. I det rikhaltiga arkivmaterialet finns dock väsentliga luckor som gör att vissa viktiga frågor ej kunnat bevaras. Versvämningen vid vårfloden 1916 skadade kyrkans arkiv och många intressanta handlingar gick förlorade. (År 1898 brann Prästgården ner till grunden, men det är ovisst vilka kyrko- och sockenhandlingar som berör skolväsendet, som då gick förlorade).

Under detta tidsavsnitt kan vi se hur undervisningen breddats och fördjupats och hur fler och ofta praktiska ämnen förts in i skolans värld. Hela perioden utgör en skolans organisationstid, en prøvotid då man söker sig vägar som ger bästa resultatet inom vissa arbetsformer. Ständigt återkommer den ekonomiska aspekten som ofta ger svåra avvägningsärenden.

Skolans förbindelse med kyrkan är fortfarande påtaglig och stark. I ett påträffat förslag till skolreglemente är det klart uttalat att Kristendoms-kunskap skall vara skolans viktigaste ämne och dagligen ägnas studium.

Den roll som folkskoleinspektörerna spelat för undervisningens bästa kan ej nog värderas. Ofta starka formuleringar i berättelser och förslag till den lokala skolstyrelsen resulterade i förbättringar och upprustningar.

Den hårda tonen som ofta behövdes i protokollsformuleringar då skolan var ny som obligatorisk inrättning under 1840-1850-talen förändras allt mer efter som skolan blir accepterad. Man märker så småningom att allt fler frågor tas upp som gäller barnens trivsel i skolan, det kant ex gälla skolväg, undervisningsmaterial, skollokalernas inventarier, premier.

Kravet på läraren och hans utbildning blir under denna tid allt starkare. För Torsångs socken ges flera exempel på att det gäller en brytningstid. Den gamle skolläraren som delvis levde på fattigvårdsunderstöd avlöses av yngre och mer välutbildade krafter. Eftersom beskrivningen av detta tidsavsnitt också vill ge en bild av den allmänna folkbildningen, har ett par korta avsnitt ägnats religiösa rörelser, ideella föreningar och sockenbiblioteket. Dessa områden hänger intimt samman med kyrkans inställning till kunskap, insikt och bildning.

Bilaga

Folkmängd i Torsång 1875-1889

År	Antal personer	Därav födda	Inflyttade
----	----------------	-------------	------------

1875	1180	43	92
1876	1189	39	62
1877	1210	39	77
1878	1213	44	46
1879	1225	27	77
1880	1243	29	37
1881	1225	26	64
1882	1219	20	52
1883	1216	27	66
1884	1235		
1885	1247	34	
1886	1256	34	
1887	1238	24	
1888	1241	33	
1889	1301	20	83

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Landsarkivet i Uppsala:

- K I 1 Sockenstämmoprotokoll 1729, 1797-1845
- 2 Sockenstämmoprotokoll 1769-1807 (även kyrkorådsprotokoll)
- 3 Sockenstämmoprotokoll 1897-1819 (även kyrkorådsprotokoll)
- 4 Sockenstämmoprotokoll 1820-1833 (även kyrkorådsprotokoll)
- 5 Sockenstämmoprotokoll 1833-1841 (även kyrkorådsprotokoll)
- 6 Sockenstämmoprotokoll 1841-1848 (även kyrkorådsprotokoll)
- 7 Sockenstämmoprotokoll 1848-1855 (även kyrkorådsprotokoll 1848)
- K III Kyrkorådsprotokoll 1849
- K IV 1 Terminskatalog 1748-1820 "Torsångs församlings Schol:Bok"
- 2 Skoljournal 1826, 1829, 1847-64
- 3 Skoljournal 1865

Torsångs Kyrkoarkiv:

- K I 8 Sockenstämmo- och kyrkorådsprotokoll 1855-1882
 - Utdrag ur Domkapitelsprotokoll 19 dec 1844
 - Brev från Joh Görsson i Wiken 24 okt 1847
 - Bref från Milsbo byamän 7 nov 1850
 - K IVa 1 Skolrådsprotokoll 1845-1850 (lösa handlingar)
 - Anmärkningar från revisorerna 14 mars 1849
 - K I 8 Sockenstämmo- och kyrkorådsprotokoll 1855-1882
 - K IIIa 1 Kyrkorådsprotokoll 1865-1891
 - K II 1 Kyrkostämmoprotokoll 1883-1926
 - K IVa 1 Skolrådsprotokoll 1845-1936
 - K IVb 1 Förteckning över skolpliktiga barn 1847-1918
 - K IVc 1 Skolrådshandlingar 1865-1948
 - K IVc 2 Handlingar rörande Kyrkskolan 1871-1949
 - K IVc 3 Skolhandlingar 1866-1951
 - K IVc 4 Undervisningsstatistik 1893-1915
 - L IIa 1 Skolräkenskaper 1843-1887
- Anm: Torsångs Kyrkoarkiv var fram till år 1916 förvarat i en källare under Torsångs kyrka. Vid den katastrofala vårfloden detta år vattenskadades och förstördes en stor del av det arkiverade materialet. Enligt muntlig berättelse av kyrkvärden Jöns Nilsson i början av 1950-talet till författaren skulle "flera lass" med vattenskadade och möglade papper och böcker ha kasserats och tömts i Lillälven.

Ahlund, Thorild: Folkbildning och skolundervisning i Torsång under tiden fram till 1861

(Historiska Institutionen i Uppsala 1970
Ahlund, Thorild: Folkbildning och skolundervisning i Torsång. Tiden 1861-1893 (Historiska Institutionen i Uppsala 1971)
Journal för Thorsångs Sockens Låne-Bibliotek 1871-1934
Matriken öfver i skolåldern varande Barn 1862-1890
Journal vid Fasta Skolan i Torsång 1862-1877
Dagbok för Torsångs Kyrkofolkskola 1877-1890
Dagbok för Torsångs Kyrkofolkskola 1890-1896
Journal vid Småskolan i Tylla 1876-1891
Dagbok för Torsångs Mellanskola 1886-1896
Examenskatalog för Fasta skolan 1862-1876
Examenskatalog för Torsångs Kyrkofolkskola 1877-1891
Examenskatalog i första klassen av Torsångs Folkskola 1886-1896
Examenskatalog för Sunnanö och Tronsjö-Dalviks Småskola 1877-1907
Examenskatalog för Småskolan i Kårtylla och Tylla 1865-1886 (innehåller också Norsbo skola)
Examenskatalog för Kårtylla-Milsbo skola 1887-1917
Examenskatalog för Tylla Småskola
Pär Nilssons bibliotek, Tronsjö:
Hufvudbok för halfva Småskoledistriktet af Dalvik, Dalviksberg, Tronsjö och Långlandet 1866-1893

Tryckta källor

Sahlstedt, Magn Abr: Stora Tuna... Minnes Döme, Stockholm 1743, Nytryck Falun 1955
Svensson: P R: Praktisk handledning för Vexelundervisningen i Folkscholor, Stockholm 1823
Berättelser om Folkskolorna i riket för åren 1861-1863 afgifna af tillförordnade Folkskole-Inspektören I, Stockholm 1865
Dito för åren 1864-1866 I, Stockholm 1867
Dito för åren 1867-1868 II; Stockholm 1869
Dito för åren 1872-1876 för Västerås stift
Dito för åren 1905-1910 för Västerås stift, Stockholm 1912
Tabeller till folkskole-inspektörernas berättelser för åren 1864-1866, Stockholm 1867
Dito för åren 1867-1868, Stockholm 1869
Kongl Ofver-Intendents-Embetet: Normalritningar till Folkskolebyggnader jemte material-och arbetsförslag, Stockholm 1867
Torsångs Hembygdsförenings Årsblad 1962 och 1970
Linge, Karl: Om folkundervisningen i Dalarne före 1842, Sthlm 1929
Wagnsson, Ruben: ABC: Vår folkundervisning från medeltid till enhetskola, Malmö 1955

Litteratur

Boethius; Gerda: Kyrkor i Falu Domsagas södra tingslag, Sthlm 1932
Bolling, Otto: Stora Tuna bildningshistoria (ingår i Stora Tuna, en sockenbeskrivning), Falun 1959
Gustafsson, Berndt: Svensk kyrkohistoria, 4 uppl 1968
Hammarström, Erik: Aldre och nyare märkvärdigheter vid Stora Kopparberget, Falun 1789
Landquist, John: Pedagogikens historia, Malmö 1949
Sjögren, Josef: Organisterna i Västerås stift. Nordiska Museets handlingar: 49, Stockholm 1958
Ryden, Janne: Folkskolor, Klockare, Organister och Lärare i Tensta. Tierp 1947.

Torsångs Hembygdsförening

Verksamhetsberättelse för år 1984

Styrelsen har bestått av: Thorild Ahlund, ordförande och kassör, Per Andersson, vice ordförande och stugfogde, Thore Nilsson, sekreterare, Tage Pettersson, intendent, Lars Sundberg, Pär Nilsson och Sven Lindkvist. Suppleanter: Märta Jernberg och Bengt Pettersson.

Föreningens medlemsantal uppgår nu till 810. Styrelsen var under året samlad till 9

sammanträden.

Som föreningens årstryck 1984 utgavs "Folksägner från Torsång", återgivna och kommenterade av Claes Ahlund. Vid årsskiftet utgavs almanacka 1985 med reproduktioner av gamla Torsångsmotiv.

Ett antal sommarkvällar med musikalisk underhållning har rönt stor tillslutning. Valborgsmässofirande, friluftsgudstjänsti Viken samt Midsommarfirande hölls i traditionella former.

Den nya Torsångsfilmerna "Ett år i Torsång" har under året visats vid två tillfällen inför fullsatt publik. Einar Hallqvist som svarat för detta projekt avtackades. Föreningen har deltagit i riksprojektet "Hembygdens Ar" med budkavle genom Dalarna och rikssamling i Stockholm.

Som gåvor till föreningen har från Sven Olof Danielsson överlämnats ett fotografi över Danielsgården i Skomsarby, ett tvåmansok från Engstrands i Tronsjö, protokollsbok och journal 1939-1972 från Torsångs-Ostra Tuna Hemsysterförening, minnesskrift från Torsångs Baptistförening från 100-årig verksamhet samt en vävstol från fru Stina Mähler, Borlänge.

UTDRAG UR REVISIONSBERÄTTELSEN:

Inkomster

Medlemsavgifter	9.737:70
Kommunalt anslag	2.000:00
Behållning från fester	17.720:85
Återbäring av försäkr. och elavgifter	667:00
Försålda varor	9.418:00
Bankränta	2.072:00
	41.615:55

Utgifter

Hembygdsgård och samlingar	15.107:90
Trycksaker och porto	5.234:05
Årsavgifter	430:00
Diverse utgifter	11.914:95
	32.686:90

Utgående saldo: Behållning 38.002:00

Torsång den 17 mars 1985
STYRELSEN